

50 Soruda Türk- Ermeni İlişkileri ve Münakaşası

Kamil Veli Nerimanoğlu*

1. Tarihte Ermeniler Konusunda Neler Söylenbilir?

Tarihte Ermenistan neresidir, nerede başlayıp nerede biter bunun cevabını vermek son derece zordur. “Ermeni” kavramı ve etnonimi hakkında oldukça çeşitli görüşler bulunmaktadır.

Ermeni tarihçilerin bir kısmı, M.Ö. altıncı yüzyılda kuzey Suriye ve Kilikya bölgesinde yaşamış Hititlerden olduklarını, diğer bir kısmı ise Nuh’un oğullarından Hayk’a dayandıklarını iddia etmektedir.

İngiliz tarihçi David M. Lang’ın belirttiğine göre, Eski Yunan yazarı Strabon; Ermenileri, Yunanistan’ın kuzeyindeki Fessalilerden çıkma bir kavim saymış, “Armenia” adının da Fessalili Armenus’tan geldiğini söylemiştir. Diğer etnik araştırmalardan biri de “Hay- Hayasdan” ismi üzerine bina edilmiştir ki, Feridun Ağasıoğlu Cemilov birçok makalesinde bu konuyu geniş bir biçimde ele almış ve halkın kendi içindeki ulusal adının bin yıl boyunca yaşadığını, nadir hallerde unutulduğunu belirterek asıl adı Hay olan bugünkü Ermenilerin kendilerine Hay, biz

Türkler ve başkalarının Ermeni dediklerini belirtmiştir.

Hint- Avrupa teorisi de Ermenilerin kökeni hakkında ileri sürülen görüşlerdendir. Buna göre Hint- Avrupalı ırklarla birlikte onların küçük Asya’ya göç ederek M.Ö. VII. Yüzyılda bu dağlık yöreye yerleştikleri iddia edilmekteydi.

Herodotos Çağında (M.Ö. V. yüzyıl) Fırat doğusunu yurt edinmiş Ermeniler, Phryglerin bir kolu olan ön Ermenilerle aynı bölgedeki daha eski toplulukların birbirine kaynaşarak oluşturduğu bir halk niteliğindedir. Bu karışımın içinde Hurriler gibi güneydoğu Anadolu halkları ve Kafkas kökenli halkların yanında örneğin Van yöresinin eski halkı Urartular ve Bitlis güneydoğusunda yaşayan dağlık bölgede yaşayan Kardukh halkı da bulunmaktaydı.

Sonuç olarak, sırasıyla bakıldığında Ermenilerin sırasıyla Pers, Makedon, Selekit, Roma, Part, Sasani, Bizans, Arap ve Türklerin hâkimiyeti altında yaşadıkları görülmektedir.

2. Türk- Ermeni Halklarının Ortak Kültür, Edebiyat ve Dil İlişkilerinin Ana Boyutları Nelerdir?

Genel olarak edebiyat, kültür ve dil ilişkileri, özel olarak da Azerbaycan (Türk)-Ermeni kültür, edebi ve dil ilişkileri konusu; özellikle SSBC döneminde, Sovyetler Birliğinde yer alan Azerbaycan ve Ermeni halkları arasındaki “kardeşlik münasebetlerini” ve bu münasebetlerin tarihini tespit ve tebliğ etmek amacıyla Komünist partinin her iki halktan da bilim adamlarının omuzlarına yüklediği görevlerdendi.

Türk- Ermeni edebi ilişkileri, yazılı edebiyat ortaya çıkmadan evvel, yani sözlü edebiyat döneminde başlamıştır. Gurgen An-

(*) Prof. Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi Orta Doğu ve Kafkasya Uygulama ve Araştırma Merkezi
(**) Edit.: Gencer Gençoğlu

tonyan'da; "İki halk arasındaki edebi ilişkiler, medeni yakınlık ve emektaşlık, öncelikle halk yaratıcılığında görülmüş, ilk edebi ve karşılıklı ilişkiler, sözlü halk edebiyatı vasıtasıyla ortaya çıkmıştır" demektedir. Azerbaycan sözlü halk edebiyatının en eski örneklerinden olan *bolavarlar* (çiftçi koşukları) ile Ermeni *bolavarlar* birbirine yakındır. Yine onun belirttiğine göre, Türk halkının "Aslı ile Kerem", "Köroğlu" gibi aşk ve kahramanlık destanları, Ermeni halkı içinde geniş bir şekilde kalmayıp, onları çeşitli Ermeni varyantları da ortaya çıkmıştır. Diğer yandan Ekber Yerevanlı, Dede Korkut'un Ermeni halk edebiyatı üzerindeki etkilerinden söz eder ve bilhassa Deli Durnul Boyu ile Ermenilerin manzum Aslan Ağa masalını daha geniş planda karşılaştırarak, ilkyazının ikincisi üzerindeki etkilerini gözler önüne serer. Bununla birlikte meşhur Ermeni tarihçisi Leo "Ermeni tarihi" adlı eserinde: "Âşıklar içinde masallarda, türkülerde yansıtılan hayatı ifade etmek için Türk dili Ermeni halk ağızlarından daha selis, daha ifadeli ve daha zengindir" demektedir.

Şu hususta 1926'da 1. Bakü Türkoloji Kongresinde R. Açaryan'ın Türkçenin Ermeniceye etkileri ve eski Ermenicenin (Grabar) yeni Ermeniceye (Aşqgrabar) geçişinde Türkçenin tarihsel rolü üzerine bildiri dünyanın birçok yerinden gelmiş Türkologlar (Barthold, F. Köprülü, A. Samoyloviç vs.) tarafından dinlenmiş ve takdir kazanmıştır.

3. Ermeni Şair ve Âşıklarının Türkçe Eserler Yazmasının Nedeni Nedir?

Ağırlıklı olarak 16- 20. yüzyılları kapsayan geniş bir dönemde Türkçe (Azerbaycan Türkçesi), sadece Azerbaycanlıların değil, Kafkasya'da yaşayan diğer milletlerinde "ikinci ana dili" olmuştur. Türk halk edebiyatının bir kolu olan Azerbaycan âşık edebiyatı, Türk kökenli müelliflerle birlikte Ermeni âşıklarını da içine almaktadır. Ermeni kökenli âşıkların bazıları iki dilde (Türkçe ve Ermenice) şiirler söylediği halde, bazıları sadece Azerbaycan

Türkçesiyle şiirler söylemiştir. Türkçe söyleyen Ermeni âşıklarının çokluğu Azerbaycan edebiyatının Ermeni halk yaratıcılığı üzerindeki etkisini görmek açısından son derece önemlidir. Ekber Yerevanlı'nın 1968'de Eri- van'da yayımladığı çalışmayı esas almak suretiyle Türkçe yazan Ermeni âşıkların bazılarını kısaca bu soru altında aktarmaya çalışacağız.

Nahapet Kuçak; 16-17. yüzyıllar arasında yaşamış ve koşma, varsağı, bayatı gibi türlerde eserler vermiş bir halk şairidir. Tatos'ta 17. yüzyılda yaşamıştır ve bugün geraylı türünde (sekiz heceli şiir, semai) "garşu" redifli bir şiirin iki varyantı mevcuttur. Hayyatı; 17. yüzyılda yaşamış tasavvuf aşığıdır. Alevi- Bektaşî nefesleri etkisinde kalarak şiir söylediği anlaşılmaktadır. Çubuloğlu ise yine 16- 17. yüzyıllar arasında yaşamış ve Farsça rubailerde yazmıştır. Apkar; 17. yüzyılın velud âşıklarındandır. Miskin; 17. yüzyılda yaşamıştır. Bu tarih 1678'de yazıya geçirilmiş "Bu İnsan" redifli bir vücut namesinden anlaşılmaktadır. Sefil; 17. yüzyılda yaşamış Türkçe yazan Ermeni âşıkların bir diğeridir. Yağuboğlu; 17. yüzyıl âşıklarından olup 13 dörtlükten oluşan "Necedir" redifli içinde Hristiyanlık motifleri de bulunan bir koşmaya sahiptir. Dellek Murad; 17. yüzyılda yaşamış ve koşmalarıyla, üstatnamelerle Azerbaycan'da iyi tanınan şairlerden olmuştur. Nağaş Hovnatın; (1622-1722) İran ve Batı ülkelerini gezmiş ve Gürcü Kralı VI. Vahtang'ın saray şairi ve şarkıcısı da olmuştur. "Mayilem" koşması Azerbaycanlılar tarafından da sevilmektedir. Mecnun; 17. yüzyıl âşık şairlerindedir. Arazlı Serkis; 17. yüzyılda yaşamış olup, Türkçe bir vücut nemesi mevcuttur. Miran ise; 17- 18. yüzyıllar arasında yaşamış olup Türk şairi Nesiminin üzerinde son derece etkisinin olduğu muhakkaktır. Sayat Nova; şiirlerini üç dilde (Türkçe-Ermenice-Gürcüce) söyleyen bir şairdir. Valeriy Bryusov'un belirttiğine göre, Sayat Nova'nın Türkçe şiirlerinin sayısı 115'ken, Ermenice şiirlerinin sayısı 46'dır. Kul Artun; 18. asrın en ünlü şairlerinden olup Türkçe ve Farsça'da şiirler yazmıştır. Horomsime Aku-

letsisi ise 18. yüzyılda yaşamış ve şiirlerini Azerbaycan Türkçesiyle yazmış bir kadın şairdir. Keşişoğlu adıyla Türkçe yazan birkaç Ermeni şair vardır. Tatevos; 18. yüzyılda “Muhabbet Nağmesi” adlı şiirini Türkçe ve Ermenice söylemiştir. Şamçı Melko; Türkçe, Ermenice ve Gürcüce şiirler söyleyen bir şairdir. Ermiroğlu; (1740-1826) İsfahan doğumludur ve Türk âşıkları arasında yetişmiştir. Artunoğlu ‘da İsfahan’da doğmuş 100 şiirinden 65’i Türkçe 35’i Ermenice olan bir şairdir. Demircioğlu (Hovakim Markaryan); Azerbaycan’da doğmuş ve Azerbaycan Türkçesiyle konuşan bir şairdir. Stepanos Yerets ise; (1746- 1813) İran’da doğup büyümüş, Türkçe methiyeler ve didaktik şiirler yazmıştır.

4. Osmanlıdaki Ünlü Ermeni Besteciler Kimlerdir?

Osmanlı döneminde yaşamış Ermeni bestecilerin birçoğu Türk besteciler gibi Türkçe eserler vermişlerdir. Sarayda bulunan bu bestecilere, “Ağa” denmekteydi. 1797-1869 yılları arasında yaşamış Hammamizade Dede Efendi, onun öğrencisi olan Dellalzade İsmail Efendi’den ders alan 1836-1885 yılları arasında yaşamış Nikoğos Ağa ile 1858-1927 yılları arasında yaşamış Tatyos Ağa bunların arasında gösterilebilir. Nadir Şah ve I. Mahmud’un sarayında hoca olarak görev almış ve Ermeni harfleriyle Türkçe metinler yazmış Tanburi Küçük Artin Osmanlı musikisinde önemli bir ekol olmuş hatta Osmanlı’nın İran elçilik heyetine dâhil edilmiştir.

1768 İstanbul doğumlu Hamparsun Limonciyan ise Türk musikisi alanında bilinen 27 şarkı, 11 peşrev ve 9 semai, bunun yanı sıra 20 kadar da Ermenice ilahisi bulunan bestekârdır. Ermeni kuyumcu ailesi Düzyanlara tarafından himaye gören Limonciyan, burada Hagop Çelebi Düzyan (1793-1847) ve Zenne Bogos’un (1746-1826) öğrencisi olmuş, aynı zamanda Beşiktaş Mevlevihanesi’ne de devam ederek Türk musikisi hakkındaki bilgisini geliştirmiştir. Kendisi de bir

Mevlevi ve müzisyen olan III. Selim tarafından saraya davet edilen Limonciyan Ortaçağ Ermeni Kiliselerinde kullanılan Khaz Sistemine dayalı, genel “Hamparsun notası” olarak bilinen bir notasyon geliştirerek, bunun Klasik Türk Müziğinde kullanılmasını sağlamış; böylece Türk müziği eserlerinin kaydedilerek günümüze ulaşmalarında çok önemli bir rol oynamıştır.

Bir başka besteci Bimen Şen (Dergazaryan) ise Bursa doğumludur ve 1872-1943 yılları arasında yaşamıştır. Rahip bir babanın oğlu olarak ilk müzik eğitimini kilisede alan Bimen Şen, 1884 yılında Hacı Arif Bey onu dinlemek için Bursa’ya gitmiş ve Bimen onun tavsiyesiyle İstanbul’a gelmiştir. Biri Çanak-kale için olmak üzere 3 marş bestelemiştir. Bimen Şen, Ulu Önderimiz Mustafa Kemal Atatürk tarafından da birçok kez Ankara’ya ve Dolmabahçe Sarayına çağırılmıştır.

Süleyman Nazif onun için:

“Ebedî nâzımıdır san’at-ı feryâdımızın
Öperiz ağzını hep Bimen-i üstadımızın”
beyitini yazmıştır.

5. Ermeni Kültür ve Sanatında Sözde Ermeni Soykırımını Nasıl Yansıtılmaktadır?

Basında, edebiyatta, sanatın hemen her alanında ve siyasette sıkça Türk düşmanı faaliyette bulunan Ermeni lobisi, kültür ve sanat etkinliklerinde de bu fikirlerini desteklemek amaçlı bir araca dönüştürmüşlerdir.

İlk başlarda amatörce kendini gösteren bu sistem zaman içinde bilinçli ve etkili bir “propaganda mekanizması”na dönüşmüştür. 1984 sonrası Ermeni terör saldırılarının kısmen de olsa azalmasıyla birlikte yine “barış dolu” tavırlarına girme ve bu yolla kendilerine destek sağlama amacı güden Ermeniler sivil faaliyetlerden çok daha fazla yararlar ummaya başlamıştır. Bu çerçevede Avrupa ve Kuzey Amerika’daki zengin Ermeni kuruluş-

ları propaganda ve lobicilik için kullanılmak üzere bütçeler oluşturulmuştur. Atom Ego-yan, ünlü *Ararat* filmini Kanada'da çekmeye karar verdiğinde Kanada Ermenilerince ona filmi çekmesi için son derece yüklü bağışlar yapılmış, böylece daha düşük bir bütçeden, daha geniş imkânlarla film çekilebilmiştir.

Ünlü Ermeni kökenli Kanadalı tiyat-rocu Hrant Alianak'da "Ermeni soykırımı" ile ilgili bir oyun sergilediğinde seyircilerin büyük bir kısmının Ermeni olduğunu gördüğünü ve Ermeni toplumundan bu konular ile ilgili daha fazla oyun sergilemesi için maddi destek aldığını, bununla birlikte Ermenilerden topladığı paralarla senede en az bir tane Ermenilerle alakalı oyun oynamaya karar verdiğini söylemiştir.

Yukarıda verilen iki örnek dışında, esasen Ermeni sorununa değinmeyen Ermeni sanat ürünleri ve sanatçıları da Ermeni propaganda aracının bir parçası olarak görülmekte, böyle gösterilmektedir. Sonuç olarak Ermeni diasporası eline geçen tüm fırsatı amacı uğruna kullanmaktan kaçınmamaktadır.

6. Türk-Ermeni İlişkileri Bakımından 93 Harbinin Sonuçları Nelerdir?

93 Harbi ya da 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Rumi takvime göre 1293 yılına denk geldiğinden dolayı Osmanlı tarihinde "93 Harbi" olarak bilinir. Osmanlı padişahı II. Abdülhamit ve Rus Çarı II. Alexander döneminde yapılmış olan savaş, hem Osmanlı Devleti'nin batı sınırındaki Tuna (Balkan) Cephesi'ne, hem de doğu sınırındaki Kafkas Cephesi'ne yayılmıştır. Savaşa hazırlıksız yakalanan Osmanlı Devleti, savaş sonunda çok ağır bir yenilgi almıştır. Bununla beraber Ermeniler, Balkan Hıristiyanlarına özenmeye başlamışlar, Bulgarlar ve Bosna- Hersek adına o tarihlerde ayağa kalkan Avrupa'nın kendileri ile de ilgileceklerini düşünmüşlerdir.

Osmanlı Ermenileri için 93 Harbi tam anlamıyla bir fırsat olmuş ve Rus orduları Doğu Anadolu'yu işgal edince yerli Erme-

nilerden bir kısmı onlarla işbirliği yapmış ve Rus işgal kuvvetlerinin hizmetini girmiştir. Bu savaşla birlikte İstanbul'daki Ermeni aydınları ve kilisenin de tavrı değişmiş, savaşın başında padişaha bağlı görünen Ermeniler, Osman Paşa'nın aslında tarihe geçen şanlı Plevne savunmasının ardından yenilmesiyle birlikte Padişaha ve orduya olan bağlılıklarından caymışlardır.

Doğu Anadolu'daki Rus işgali sırasında Ermeni esnaf ve tüccarların işleri artmış ve Ruslarla Ermeniler bu işgal boyunca ortak ticaret yürütmüşlerdir.

7. Birinci Dünya Savaşının Türk- Ermeni Münakaşasındaki Rolü Nedir?

Doç. Dr. Şenol Kantarcı'nın "Tarih Boyunca Türk Ermeni İlişkileri Ve Ermeni Sorunu'nun Ortaya Çıkışı" başlıklı yazısından hareketle, kronolojik olarak söylenebilecekler şunlardır:

Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve Osmanlı Devleti'nin 1 Kasım 1914'te İtilaf Devletlerine karşı Almanya'nın yanında savaşa girmesi Ermeniler tarafından büyük bir fırsat olarak görülmüştür. Louse Nalbandian'ın belirttiği gibi, "*Ermeni komiteleri için ivedi hedeflerini gerçekleştirecek topyekûn ayaklanmayı başlatmanın en uygun zamanı Osmanlıların savaş halinde olduğu zamandı.*" Komitelerin Birinci Dünya Savaşı'nda faaliyete geçmesinden kuşkulanan Osmanlı Hükûmeti, savaş öncesinde, 1914 Ağustos'unda Erzurum'da Taşnak yöneticileriyle bir toplantı yapmış ve bu toplantıda Taşnaklar, Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi halinde sadık vatandaşlar olarak Osmanlı orduları safında görevlerini yerine getirecekleri vaadinde bulunmuşlardır. Ermeniler, bu vaatlerini yerine getirmemişlerdir, çünkü bu toplantıdan önce Haziran ayı içerisinde yine Erzurum'da düzenlenen Taşnak Kongresinde Osmanlı Devleti'ne karşı mücadelenin sürdürülmesi kararlaştırılmıştır.

Rusya Ermenileri de Rus ordusuyla birlikte Osmanlı Devleti'ne saldırma hazırlıklarına başlamışlar, Eçmiazin Katolikosu ile Kafkas Genel Valisi Vranzof-Daşkof arasında "Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne Ermeniler için yapılacak ıslâbatı uygulattırması karşılığında, Rusya Ermenilerinin kayıtsız şartsız Rusya'ya desteklemeleri" yolunda antlaşmaya varılmış... Hınçak Komitesi'de örgütüne gönderdiği talimatta, "Komitenin bütün gücüyle mücadeleye katılarak İtilaf Devletleri'nin ve özellikle Rusya'nın müttefiki sıfatıyla Ermenistan, Kilikya, Kafkasya ve Azerbaycan'da zaferi temin için her türlü vasıta ile İtilaf Devletleri'ne yardım edeceğini" bildirmiştir.

Osmanlı Meclisi'nde Van mebusluğu yapan Papazyan ise bir bildiri yayınlarak, "Kafkasya'da gönüllü Ermeni alaylarının bazı bulundurulmasını, bunların Rus Ordularının öncülere olarak Ermenilerin yaşadıkları bölgelerdeki kilit noktaları ele geçirmelerini ve Anadolu topraklarında ilerleyecek Ermeni alayları ile hemen birleşmesini" istemiştir.

Rus kuvvetleri saflarında bulunan Ermeni gönüllü alaylarının yaptığı zulüm o kadar ağır olmuştur ki, Rus komutanlığı bazı Ermeni birliklerini cepheden uzaklaştırarak geri hatlara sevk etmek zorunluluğu hissetmiştir. O dönemde Rus ordusunda görev yapan bazı subayların yazmış oldukları hatıratlar, bu zulme bütün açıklığıyla tanıklık etmektedir. Seferberliğin ilânıyla beraber gerek Osmanlı toprakları içerisinde gerekse dışarıda bulunan Ermeniler, hemen harekete geçmişler ve çeteler halinde Kafkasya'da ve Anadolu'nun birçok yerinde yüz binlerce Müslüman'ı –yaşlıları, çocukları, kadınları, cepheden dönen yaralıları- sistemli bir şekilde katletmeye başlamışlardır. Bu faaliyetlere katılmayan Ermenileri ve Türk olmayan diğer unsurları da öldürmekten çekinmemişlerdir. Böylece Zeytun (Süleymanlı-Maraş)'da, Bitlis'te, Kayseri'de, Trabzon'da, Ankara'da, Sivas'ta, Adana'da, Urfa'da, İzmit-Adapaza-

rı'nda, Hüdavendigar (Bursa)'da, Musa Dağı'nda ve daha birçok yerde büyük katliam hareketlerine girişmişlerdir.

8. Millet-i Sadık Olarak Adlandırılan Ermeniler'in Osmanlı Devletine Karşı Çıkması ve İsyana Kalkışmasının Temeli Nereye Dayanmaktadır?

Rönesans hareketliliği ile çağı yakalayan Batılılar, insana yönelik bilim- sanat araştırmalarında 800 yıl bütün bu insani değerlerin üzerinde etkili olan Hıristiyanlık konseptinde de reform hareketi başlatmıştı. Tedrici Hıristiyanlık, Tanrı ve insan, inanç ve dünya aksanlı değerler için "ince ayar unsuru olmaksızın çıkarılmış" (A. Yuvalı) ve Batının istediği mecraya yönlendirilmiştir. Bu ince ayarı anlamak için Rönesans'tan sonraki yüzyılda oluşmaya başlayan kapitalizmin ilk çağlardan itibaren ve hedefi ilk önce doğu ülkeleri olan istilanın, sömürünün özüne bakmak yeterlidir.

Kültürden, bilimden değil de işgalden, soygundan, sömürüden, intikamdan başlayan bu strateji, zaman zaman kültürü, bilimi, dini, tarihi de kendi aracına dönüştürmeye başlaması "Ermeni meselesi"nin ortaya çıkmasının nedenlerinden belki de ilkidir.

Ermeniler, başlangıçta Roma kilisesinin öğretileri çerçevesinde inançlara sahip bir toplulukken, beşinci yüzyılda çıkan bir fikir ayrılığı neticesinde kendi kiliselerini kurmuşlar ve kurdukları bu kiliseyi de kendi inançları çerçevesinde şekillendirmişlerdir. I. Petro zamanında Rusya, Ermeni kilisesini kontrol altına almaya başlar ve Ermenilerden politik olarak yararlanmaya başlar. Rus-İran savaşından hemen sonra 40 bin Ermeni Rusya tarafından göç ettirilir. 1828 İran- Rus Türkmençay Antlaşması ile de Ermeni kilisesini tamamen ele geçiren Rusya, bu tarihten itibaren Osmanlı topraklarında yaşayan Ermenileri kendi devletlerine karşı kışkırtır. Böylece Ermeni kilisesi eliyle Osmanlı Devletindeki Ermeni karışıklıkları artmış olur.

9. Ermeni İsyancıları Ne Zaman Başlamıştır? Öne Çıkan Ermeni İsyancıları Hangileridir?

Ermeni kuvvetler 1880'li yılların sonlarına doğru teşkilatlanmalarını tamamladıkları gibi, komiteler kurmuş ve eylemlere geçmişlerdir. İlk kayda değer olay Musa Bey olayıdır. Muş bölgesinin tanınmış isimlerinden olan Musa Bey, Ermeni rahibi Bogos Natyan'ın üzerinde isyanı belgeler nitelikte evraklar yakalamış ve Bogos Natyan ömür boyu hapse mahkûm edilmiştir. Bunun üzerine Ermeniler, Musa Bey hakkında suçlamalarda bulunmuş ve onun da yargılanmasını sağlamışlardır. Musa Bey bu yargılamalar neticesinde sürgüne gönderilmiştir.

1890 yılındaki Erzurum İsyanı Hınçaklar tarafından çıkartılmış, olaylarda sorumluluğu olan 28 Ermeni tutuklanmış fakat bunlar Fransız, İngiliz ve Rus sefirlerin yaptıkları baskılar neticesinde serbest bırakılmışlardır.

Yine 1890 yılındaki Kumkapı Olayında, Haç Yortusu için toplanmış kalabalığa konuşma yapan Patrik Horen Aşıkyan'ın sözü kesilmiş ve Hınçak Partisinden Harutyanyan isimli biri "Ermenileri uyandırmak" adına elindeki beyannameyi okumuştur. Grup bununla da yetinmeyerek Yıldız Sarayına yürümeye kalkmıştır.

1892 yılındaki Merzifon İsyanında ise Ermenilerin Merzifon komitesi Avrupa'da bulunan komitelerin ulaştırma ve emirleri tebliğ merkezi olarak kabul edilmiş ve bu bölge Anadolu'daki kıpırdanmaların odağı haline gelmiştir. Burada dağıtılan bildirimlerde Osmanlı ülkesinde oturan Ermeniler hükümet ve saltanat aleyhine silahlı isyana çağrılmıştır.

1895 yılındaki Babıali Gösterisinde ise dört bin kadar Ermeni, Patrikten büyük devletler ile görüşmesini istemiş, Babıali'ye doğru yürüyüşe geçerek bir jandarma binbaşısı öldürmüştür.

1895'teki Zeytun İsyanı ise Hınçaklar tarafından çıkarılmış ve 15 gün boyunca kanlı bir biçimde devam etmiştir. İsyancıları çıkaran komiteler İngiliz Konsolosluğu himayesinde 13 Şubat'ta Zeytun'dan ayrılıp Mersin'e gelmiş daha sonra da Marsilya'ya hareket etmişlerdir. İsyancıları bunu yaparken yabancı konsolosların müdahalesi sonucu hiçbir cezai işlem görmemişlerdir.

Ermeniler, Türk toprakları içerisinde bir Ermenistan Devleti kurmak amacıyla oluşturdukları terör örgütleri vasıtasıyla birçok isyan çıkartmışlardır. Bu isyanlar ve terör olaylarınının 1. Dünya Savaşı'na kadar olanları şunlardır:

Anavatan Müdafileri Olayı (8 Aralık 1882), Armenakan Çeteleriyle Çatışma (Mayıs 1889), Musa Bey Olayı (Ağustos 1889), Erzurum İsyanı (20 Haziran 1890), Kumkapı Nümayişi (15 Temmuz 1890), Merzifon, Kayseri, Yozgat Olayları (1892 - 1893), Birinci Sasun İsyanı (Ağustos 1894), Zeytun (Süleymanlı) İsyanı (1-6 Eylül 1895), Divriği (Sivas) İsyanı (29 Eylül 1895), Babıali Olayı (30 Eylül 1895), Trabzon İsyanı (2 Ekim 1895), Eğin (Mamuratü'l - Aziz) İsyanı (6 Ekim 1895), Develi (Kayseri) İsyanı (7 Ekim 1895), Akhisar (İzmit) İsyanı (9 Ekim 1895), Erzincan (Erzurum) İsyanı (21 Ekim 1895), Gümüşhane (Trabzon) İsyanı (25 Ekim 1895), Bitlis İsyanı (25 Ekim 1895), Bayburt (Erzurum) İsyanı (26 Ekim 1895), Maraş (Halep) İsyanı (27 Ekim 1895), Urfa (Halep) İsyanı (29 Ekim 1895), Erzurum İsyanı (30 Ekim 1895), Diyarbakır İsyanı (2 Kasım 1895), Siverek (Diyarbakır) İsyanı (2 Kasım 1895), Malatya (Mamuratü'l-Aziz) İsyanı (4 Kasım 1895), Harput (Mamuratü'l - Aziz) İsyanı (7 Kasım 1895), Arapkir (Mamuratü'l - Aziz) İsyanı (9 Kasım 1895), Sivas İsyanı (15 Kasım 1895), Merzifon (Sivas) İsyanı (15 Kasım 1895), Ayıntab (Halep) İsyanı (16 Kasım 1895), Maraş (Halep) İsyanı (18 Kasım 1895), Muş (Bitlis) İsyanı (22 Kasım 1895), Kayseri (Ankara) İsyanı (3 Aralık 1895), Yozgat (Ankara) İsyanı (3 Aralık 1895), Zeytun

İsyanı (1895 - 1896), Birinci Van İsyanı (2 Haziran 1896), Osmanlı Bankası Baskını (14 Temmuz 1896), İkinci Sasun İsyanı (Temmuz 1897), Sultan Abdülhamid'e Suikast (Yıldız Suikastı) (21 Temmuz 1905), Adana İsyanı (14 Nisan 1909).

Bunların yanında 1914 yılı Ocak ayında Hınçak ve Taşnak örgütlerince Kayseri Ermeni isyanları düzenlenmiş, Rusya ve Fransa tarafından her defasında desteklenen ve III. Napolyon tarafından "Republique de Zeytoun (Zeytun Cumhuriyeti) olarak ilân edilen bölgenin Ermenileri ve komiteler daha önceden bütün hazırlıklarını tamamlamış olarak 3 Ağustos 1914'te seferberliğin ilanı ile, subay ve erlerini Zeytunlu Ermenilerin teşkil edeceği bir "Ermeni Alayı" kurmak üzere yetkililere müracaat etmişler ve bu istekleri reddedince, isyan ederek çevrede katliam yapmaya başlamışlardır. Yine Van isyanı, (15 Nisan 1915) niteliği itibarıyla Osmanlı Hükümeti tarafından 27 Mayıs 1915 tarihli "Sevk ve İskân" kararının en önemli sebeplerinden birisini teşkil etmiştir.

10. Ermeni Sorununun Ortaya Çıkmasına Neden Olan İç Meseleler Nelerdir?

Nurşen Mazıcı "Uluslararası Rekabette Ermeni Sorununun kökeni 1878- 1920" adlı kitabında iç dinamiklerden şu şekilde söz etmektedir:

1. Fransız Ayaklanmasıyla birlikte ulusçuluk akımlarının ortaya çıkması buna bağlı olarak çok etnik yapı, Osmanlı İmparatorluğunun zayıflaması.

2. Bu dönemde, II: Abdülhamit yönetiminin baskılı oluşu, aşırı merkezîleşmeye yönelmesi ve devlet otoritesinin imparatorluğun batısında olduğu gibi doğusunda da yeterince etkili olamaması.

3. Bunların sonucu, Anadolu'da rejim karşıtı yerel örgütlerin ortaya çıkması, öbür

Osmanlı uyrukları gibi Ermenilerin de çeteciliğe başlamaları.

4. Tanzimat sonrası batıya açılma fırsatının doğuşu ve Jön Türklerin Avrupa ülkelerinden etkilendiği kadar, Ermeni gençlerinin de etkilenmesi.

5. Bab-ı Ali ve Saray'ın terör olaylarının küçümseyerek, gereken önlemleri zamanında alamaması,

6. Yabancı anaparaların imparatorluk içinde yoğunlaşması, yabancı yatırım ve ayrıcalıkların denetimsiz ve çok büyük olması, buna bağlı olarak Osmanlı ekonomisinin darboğaza girmesi, batılı ülkelere aşırı derecede borçlanması.

7. Dış ticaretin, Hıristiyan uyrukluların elinde bulunması ve zamanla bunun hemen hemen tümünü Ermenilerin ele geçirmelerinden ötürü, Ermenilerin yabancı ülkelerle doğrudan bağlantı kurabilme olanağının oluşu.

8. İmparatorluk içinde Ermenilerin öbür uyruklara oranla daha ayrıcalıklı bir durumda bulunmaları (söz gelimi İmparatorlukta yalnız Ermenilerin ulusal tüzüğü vardır.)

Bütün bu araştırmalar, emperyalist güçlerin oynadıkları Bizans oyunlarının küçük bir parçasıdır. Büyük tablo ise, hepimizin bildiği gibi daha da vahimdir.

11. Türk- Ermeni Münakaşası Bağlamında Mukatele Nedir ve Ne Zaman Başlamıştır?

Kelime anlamıyla mukatele, "katl" yani öldürmekten gelmekte, karşılıklı vuruşma, birbirini öldürme, boğazlaşma yahut savaş, harp manası taşımaktadır.

Mukatele bizim için aynı zamanda 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başında etnik zeminde rol oynayanların faaliyetlerini özetler nitelikte bir kelimedir.

1896 yılında Van'da İngiliz ve Rus konsoloslukların teşvik, maddi destek ve silah yardımıyla Ermenileri ayaklandırması ve bu ayaklanmayı organize eden Taşnak Komitesinin de taşkınlıklarıyla aynı yılın 26 Ağustosunda Troşnak Komitesi Osmanlı Bankasını basmış Babiâli'ye yürümüş, Türk zaptiyeler olaya hâkim olunca, Fransız gemileriyle Galata'dan kaçmışlardır.

Sultan Abdülhamit 7 maddelik "Troşnak Komitesinin Ermenilere karşı özgürlük talebini" reddetmiştir. O yıllardan başlayarak Ermenilerin, Birinci Dünya Savaşını dâhil etmekle beraber bir milyondan fazla insanın öldürdüğü iddia edilmektedir. 1904 2. Sason İsyânında 1000 kişi ölmüş, Padişah Sultan Hamid'e suikast düzenlenmiştir. Meşrutiyetin ilanından bir sene sonra Adana'da 25 Nisan 1909'da Ermeniler büyük bir katliam gerçekleştirmişlerdir.

İttihat ve Terakki Partisi, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşında Divan-ı Harp kurduğunu, elliye yakın Türk ve bir Ermeni idam edilmiştir. 30 Mayıs 1915 tarihli göç kararnamesine (Sevkiyat Kanunu) uymayan 2000 civarında insan idam edilmiştir.

1918 yılına gelindiğinde ayrı ayrı Ermeni ve Azerbaycan Cumhuriyetleri kurulmuş ve hem bu hem de ilerleyen yıllarda Ermeni terörü ve soykırım faaliyetleri devam etmiştir.

12. İttihat ve Terakki Liderlerinin Ermeniler Tarafından Katlinin Nedenleri Nelerdir?

Taşnakların içinde yer alan ve NEMESİS adı verilen hareket, 1915 tehcirinin "intikamını" almak amacıyla 1919 yılında İstanbul ve Erivan'da çalışmalarına başlamış ve Erivan'da toplanan Batı Ermenistan II. Kongresi'nde Cemal Paşa, Talat Paşa, Said Halim Paşa, Bahattin Şakir, Dr. Nazım ve Cemal Azmi Bey gibi Osmanlı yöneticilerini sözde Ermeni soykırımından sorumlu tutarak, gıyaben "idama" mahkûm etmiştir. Bilindiği üzere Nemesis, eski Yunan efsanelerinde

adalet ve intikam tanrısı olarak geçmektedir. Hedeflerinde yer alan ve tehirden sorumlu tutulan üst düzey Osmanlı yöneticileri için militan timler oluşturulmuş ve operasyonları gerçekleştirmek amacıyla da Amerikalı bir Ermeni olan Hagop Der Hagopyan'ı görevlendirmiştir. Savaş yıllarında kendi memleketlerinden uzakta ve savunmasız durumda olan Osmanlının ve İttihat Terakkinin bu önemli isimlerinden İçişleri Eski Bakanı Talat Paşa, 15 Mart 1921 tarihinde Charlottenburg semtindeki Hardenbergstrasse'deki evinden dışarı çıktıktan sonra Soğomon Tehliryan adlı bir Ermeni terörist tarafından öldürülmüştür. Alman mahkemesi yakalanan teröristi "tehirdede etkilendiği ve bunun tahrik unsuru" olduğu gerekçesiyle bir günlük yargılamadan sonra serbest bırakmıştır. Bunun neticesinde katil "Ermeni ulusal kahramanı" ilan edilmiştir.

Cinayetler Talat Paşa'yla sınırlı kalmamış, Said Halim Paşa 5 Aralık 1921'de Roma'da evinin önüne geldiği sırada arabadan inerken Arshavir Shirakian adlı terörist tarafından, Bahattin Şakir ve Cemal Azmi Beyler ise 17 Nisan 1922'de Berlin'de vurularak öldürülmüştür. 25 Temmuz 1922'de ise Cemal Paşa Türkiye'ye dönme hazırlıkları içindeyken Tiflis'te Karakin Lalayan ve Sergo Vartanyan adlı iki Ermeni komitacı tarafından öldürülmüştür.

1926'da Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, Ermeni çeteciler tarafından siyasi nedenlerle öldürülenlerin ailelerine yardım etmek için bir yasa çıkarmış ve Meclisin kabul ettiği listede yer alan Talat Paşa, Cemal Paşa, Cemal Azmi Bey, Cemal Paşa'nın yaveri Süreyya ve Nusret Beyler ve Sait Halim Paşa ile birlikte Bahattin Şakir gibi isimlerin ailelerine yardım yapılmıştır.

13. Ermeni Tehcirinin Nedenleri ve Sonuçları Nelerdir?

Tehcir, Arapça hicret; göç etmekten, göç ettirmek manasını da taşır.

Osmanlı Devletinin varlığı ve insanların güvenliği için savaş hali bulunan köy ve kasabalarda ikamet etmekte olan Ermenilerden nakli gerekenlerin, tespit edilen iskân mahallelerine zarar görmeden ulaştırılmaları ve yerleştirilecekleri bölgelerde güvenliklerinin temin edilmesi ise o dönemin kısa bir tehcir özetidir.

Ermenilerin yerlerinin topluca değiştirilmesi fikri de Van isyanı üzerine ortaya konmuştur. Daha önceleri komiteci ve bölge halkına zarar veren Ermeniler uzaklaştırılmasına rağmen, Van isyanı bu defa Ermenilerin toplu bir şekilde yerlerinin değiştirilmesi konusunu gündeme getirmiştir.

Dâhiliye Nazırı Talat Paşa, Ermeni faaliyetlerinin tahammül edilemez bir hal alması üzerine Başkumandanlıktan Dâhiliye Nezaretine evvela *“Van Gölü etrafında ve Van Vilayetince bilhassa malum olacak mevaki-i muayenedeki Ermeniler isyan ve ihtilal için bir ocak balindedirler. Bu halkın oradan kaldırılarak isyan yuvasının dağıtılması fikrindeyiz...”* cümleleriyle başlayan bir yazı göndererek tehcirin ilk sinyalinin vermiş, daha sonra durumun nezaketinden ötürü geçici bir kanun çıkmadan ve Meclis kararı olmadan tüm sorumluluğu üzerine alarak Ermeni tehcirini başlatmıştır.

Sonuç olarak Talat Paşa 15 Mart 1916’da idari ve askeri maslahat gereği bundan böyle ne sebeple olursa olsun hiçbir Ermeni’nin sevk edilmemesini bildirerek sevk ve iskân işlerine son vermiştir. Osmanlı, İngiliz, Alman ve Amerikan arşivleri Birinci Dünya Savaşı boyunca beş yüz bin civarında Ermeni’nin o zaman savaş bölgesi içinde bulunmayan Suriye ve Irak topraklarına tehcir edildiğini göstermektedir. 350-500 bin civarında Ermeni ise çeşitli nedenlerle Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinden Kafkaslara gitmişlerdir. 400- 500 bin civarında Ermeni ise Osmanlı Devleti sınırları içerisinde kalmıştır.

14. Varlık Vergisi Nedir?

Varlık Vergisi kanununun birinci maddesinde vergiyle ilgili olarak şu cümleler yer almaktadır: “Servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve fevkalade kazançları üzerinden alınmak ve bir defaya mahsus olmak üzere “Varlık Vergisi” adıyla bir mükellefiyet tesis edilmiştir.

11 Kasım 1942 günü TBMM’de görüşülerek kabul edilen 4305 sayılı “Varlık Vergisi Kanunu” sadece iktisadi değil, siyasi ve kültürel açılardan da önemli bir uygulamadır. İkinci Dünya Savaşı’nın devam ettiği yıllarda, ülkedeki dar boğazdan kurtulmak amacıyla ortaya atılmış olan bu çözüm ilk kez Şükrü Saraçoğlu’nun ekonomide ağırlığın Türklere verilmesi isteğiyle 1940 yılı Kasım ayında CHP gizli oturumunda gündeme alınmıştır. Çıkarılan bu yasayla aslında temelde: Enflasyonla mücadele için tedavülden para çekmek, savaş yıllarında çatışma üzerinden “servetini arttıranlardan” vergi almak ve devlet gelirini arttırmak amaçlanmıştır.

Şükrü Saraçoğlu varlık vergisinin amacını TBMM’de şu cümlelerle açıklamaktadır:

“Bu kanun ile takip ettiğimiz hedef tedavüldeki paraları azaltmak ve memleket ihtiyaçlarımıza karşılık hazırlamaktır. Bu böyle olmakla beraber bu kanunun tatbikinden, Türk parasının kıymetlenmesi, muhtekirler üzerinde toplanan halk düşmanlığının silinmesi, vergileri ödemek için bizzature satışa çıkarılacak malların fiyatlarında bir itidal husule getirmesi gibi tali faydaların tahassül etmesi de imkân haricinde addedilemez.”

15 Mart 1944 tarih ve 4530 sayılı “Varlık Vergisi Bakayasının Terkinine Dair Kanun” ile o tarihe kadar tarh edilmiş, ancak tahsil edilememiş vergilerin silinmesiyle “Varlık Vergisi” uygulaması ortadan kalkmıştır. Bu vergi kanunu ile toplam 314.900.000 TL vergi tahsil edildi. Bu sayının %70’i İstanbul’da toplanmış ve toplam tahsilat, 394 milyon TL olan 1942 devlet bütçesinin %80’ini

bulmuştur. 1935 sayımında Türkiye nüfusuna oranı %1,98 olan gayrimüslim azınlıkların nüfusu ise, vergiden sonra başlayan göçler nedeniyle 1945'te %1,56'ya ve daha sonra da 1955'te %1,08'e düşmüştür.

15. Taşnak Partisinin Politik, Askeri ve Tarihi Anlayışı Nelerdir?

Esat Uras'ın, "Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi" adlı kitabından hareketle; "Ermeni Devrimci Federasyonu" olarak da anılan Taşnak Komitesi'nde Büro örgütün en üst organıdır. Büro, görünüşte kolektif liderlik şeklindedir. Kaliforniya'dan, Fransa'dan, İran'dan birer, Lübnan'dan beş üyeden oluşur. Üyeler kendi aralarından birini başkan seçerler. Merkez komitesi ise, Örgütün üst yönetim organıdır. Büro ile yerel gruplar ve örgütler arasındaki bağı teşkil eder. Ermenilerin nüfus bakımından önemli oldukları yerlerde kurulur.

10

Taşnak, komünist olmayan bir Ermenistan kurulmasını ve Türkiye'nin Ermenilere karşı işlendiği iddia edilen suçlara karşı tazminat ödemesinin sağlanmasını amaçlamaktadır. Taşnak yayın organlarında bu amaç, şu şekilde dile getirilmektedir: "Sevr anlaşması üzerinde durmaya devam edeceğiz. Bu anlaşma davamızın kilometre taşlarından biridir..."

Taşnak'ın nihai amacı ise, "Dört T" şeklinde özetlenebilir. Bunlar: "Terör yoluyla soykırım iddialarının tanıtımının yapılması, iddiaların Türkiye tarafından tanınması, Türkiye'nin tazminat ödemesi ve Türklerin işgali altında bulunduğu iddia edilen toprakların Ermenilere iade edilmesi"dir. Stratejisini görürntüde, "barışçı yollarla amaçlarının gerçekleştirilmesi" şeklinde ortaya koyan Taşnaklar, uzun yıllar öncesine dayanan faaliyetleriyle tam bir terör örgütü gibi hareket ettiğini ortaya koymuştur.

27 Aralık 1981 tarihinde Viyana'da yapılan 22. Taşnak Kongresi'nde özetle şu kararlar alınmıştır:

• Partinin amacı, birleşik ve özgür bir Ermenistan'ın kurulmasıdır.

• Diğer Ermeni kuruluşları, siyasi komite aracılığıyla baskı yapılarak Taşnak saflarına çekilmelidir.

• Batılı ülkelerle tam bir yakınlık kurulmalıdır.

• Sovyet Ermenistan'ı ile yakın ilişkilere girilmeli ve Ermeni göçü durdurulmalıdır.

1984 yılı sonunda 15 ülkeden gelen parti temsilcileriyle Münih'te yapılan kongrede ise şu kararlar alınmıştır:

• Ermeni davasının tanıtılması için yeni kampanyalar başlatılmalıdır.

• Ermeni davasına siyasi çözüm sağlayacak, çeşitli barışçı ve yasal yollar denenmelidir. Örnek olarak (ABD kongresinde ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonunda girişimlerde bulunularak) Ermeni soykırımının tanınması sağlanmalıdır.

16. Ermeni Terörünün Ortaya Çıkmasını Hangi Büyük Güçler Sağlamıştır?

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Ermeni meselesinin ortaya çıkışının asıl nedeni, Osmanlı Devletini parçalamak isteyen devletlerin dış politikalarıdır. Fransız ihtilali ile Avrupa'da başlayan milliyetçilik akımının da olumsuz etkisi olmuştur. Çarlık Rusya'sı, kendi kontrolünde kurulacak bir Ermeni devleti ile "sıcak denizlere inmek" hayalini gerçekleştirmek istiyordu. İngiltere ise Doğu Anadolu'da kurulacak bir Ermeni devleti ile Rusya'nın güneye inmesini engellemek istemiştir. Bu nedenle Ermenilere yardım ve destekte bulunmuştur.

Ermeniler, Avrupalı devletlerin ve Rusya'nın kışkırtması ile ilk kez 1877-1878 Osmanlı Rus Harbinde (93 Harbi) isyan ettiler. Ermeni çeteleri, Rus kuvvetleri ile birlikte

hareket ettiler. Savaş sonunda 3 Mart 1878 Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması imzalandı. Antlaşmanın 16. maddesi ile Doğu Anadolu'da ıslahat yapılması ve Ermenilerin Kürtler ve Çerkezlerle karşı korunması istenmiştir. Daha sonra 13 Haziran 1878'de Berlin Kongresi toplanmış ve 13 Temmuz 1878'de Berlin Antlaşması imzalanmıştır. Berlin Antlaşmasınının 61. maddesi ile Ermeni meselesi uluslararası bir problem olarak artık gündeme girecektir. Ermeni meselesi bu tarihten itibaren Avrupalı devletlerce sürekli olarak istismar edilecek ve Osmanlı Devletine karşı sürekli olarak kullanılacaktır.

17. Ermeni Terörünün Nedenleri ve Sonuçları Nelerdir?

19. yüzyılın ilk yarısında Rusya İmparatorluğu Güney Kafkasya'yı işgal ettikten sonra rejimi sıkı tutmak amacıyla muhtelif vasıtalardan istifade etmiş, Kuzey Azerbaycan'ın işgali bittikten sonra ise, Azerbaycan halkının yaşadığı arazilerdeki etnik vaziyeti değiştirmek için Ermenileri ve diğer Hıristiyan halkları bu arazilere iskân ettirmeye başlamıştır. İran ve Türkiye'den nakledilen Ermenileri yerleştirmek için Erivan'da ve Nahçıvan'da iskân komiteleri oluşturulmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nın gidişinde Çarizm hâkimiyet organlarının askeri birliklerin yerleşim birimlerinden kaçan Ermenileri planlı bir şekilde Azerbaycan topraklarına yerleştirilmesi Azerbaycanlılar arasında rahatsızlığa sebep olmuştur.

Rus ordusu, Ekim Devrimi'nden sonra savaş bitiminde ele geçirdikleri ve toplu halde tuttıkları arazileri ve silahlarını ise Ermenilere bırakmış, Bolşeviklerin himayesi ve liderliği ile Ermeniler yeniden Azerbaycanlılara ve diğer Müslüman halklara karşı toplu katliamlar yapmaya başlamıştır. Toplu katliamların coğrafyası Anadolu, Güney Azerbaycan, Kuzey Azerbaycan, Batı Azerbaycan (şimdiki Ermenistan) ve Borçalı kapsamaktaydı.

80'li yılların başlarında Azerbaycan'ın Kazak ve Gedebey şehirlerinde binlerce hektar arazi Ermenistan'a verilmiştir. Gorbaçov'un müşavirlerinden biri olan Ermeni asıllı A. Aganbekyan 1987 yılının Kasım'ında Paris'te "Humanite" gazetesine verdiği demeçte, Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a verilmesi konusunda ülke yöneticilerine karşı fikir beyan etmiş ve böylelikle Azerbaycan topraklarında "Büyük Ermenistan" kurma planlarını hayata geçirmek için Ermeni siyasetçileri faaliyetlere başlamışlardır.

Ermeni terörü ve bunun neticesindeki tecavüzünün Azerbaycan oldukça büyük zararları oldu. Bir milyon fazla insan kendi vatanları dışında sürgün hayatı yaşamaya başladı. Karabağ'da yaşayan 52.000 Azeri Türkü öz vatanlarından ayrı düştü. Azerbaycan topraklarının % 20'si işgal edilmiş oldu.

İşgal edilen yerlerde Ermeni terörist birlikleri 927 kütüphane bulundurulmuş 4 milyon 600 bin eski elyazması ve baskı kitapları yaktılar, 2220 medeniyet evini dağıttılar. Ermeni tecavüzünü durdurmak için Azerbaycan Devleti birçok uluslararası örgüte başvurmuş olsa da yine de bir çözüm alınamamıştır.

18. 1905 Yılında Azerbaycan'da Ermenilerin Yaptığı İlk Soykırımın Nedenleri ve Sonuçları Nelerdir?

Senatör Kuzminskin'nin belirttiğine göre Ermenilerin Bakü'ye topluca gelişi 19. yüzyılın son 10-15 yılına tekabül etmekte ve Ermeni nüfusu bu dönemdeki artışlarla şehrin %18'ini oluşturmaktaydı.

Bu yüzyılın başlarında Bakü'de petrol sanayinin hızla gelişimi ve bununla ilgili olarak Rus sosyal demokrat ve devrimcilerle birlikte Ermenilerinde Hınçak ve Taşnak örgütleri ortaklaşa sosyal demokrat ve devrimci işçi partileri kurmuştur.

Bu tarihlerden itibaren Taşnak üyelerinin Ermeniler tarafından silahlandırılarak

Osmanlı İmparatorluğu aleyhine eylemlere gönderildiği Kuzminskin tarafından belirtilirken, Ermeni- Müslüman çatışmaları da ilk kez 1905-1906 yılları arasında Bakü şehrinde başlamıştır. Ağa Rza Babayev adlı bir Azerbaycanlı Türkü öldüren Ermeniler, aynı zamanda tüm Güney Kafkasya'daki çatışmalarında fitilini ateşlemiştir.

Bakü valisi M. Nakaşidze konu hakkında ayrıntılı bir rapor hazırlamıştır. Vali raporunda, "Ermenilerin çatışmaları kendilerinin başlatmasına karşın her fırsatta mağdur gibi davrandıklarını ve Müslümanlar tarafından kıyım uğradıklarını söylemekle beraber, Taşnak üyelerinin amaçlarına ulaştığını ve kendi rezilliklerini saklamak için çeşitli propaganda ve basın yoluyla tüm dünyayı ve hatta kendilerini bile kandırmaya çalıştıklarını" yazmıştır.

19. 1918 Yılında Azerbaycan'da Gerçekleştirilen ve Bakü, Kuba Gibi Yerleşim Bölgelerini İçine Alan Soykırımın Nedenleri ve Sonuçları Nelerdir?

Atahan Paşayev'in "Ermenilerin Azerbaycan Halkına Karşı Toprak İddiaları" adlı kitabından aktarımla; 1917 yılının Ekim ayında Rusya'da Bolşeviklerin yönetimi ele geçirmesinin ardından Rus ordusunun Birinci Dünya Savaşına katılmaması ve cephelelerden geri çekilmesi sonucu Rusya'nın Kafkas cephesinde Ruslarla aynı safta savaşan Ermeni birlikleri de silah ve cephaneleri ile evlerine dönmüşlerdi. Genel olarak Bakü şehrinde yığınak yapan söz konusu birlikler sessiz bekleme içerisindeydiler.

V. Lenin tarafından Güney Kafkasya komiseri olarak atanmış Taşnak sempatizanı S. Şaumyan Bakü'ye gelerek yönetimi ele almıştı. Daha sonra S. Şaumyan'ın komutasına geçen söz konusu Ermeni birlikler 1918 yılının Mart ayında Bakü'de daha sonra ise Azerbaycan genelinde Müslüman halka soykırım uygulamıştır.

Üç günde (30, 31 Mart ve 1 Nisan) S. Şaumyan ve onun Bolşevik "maskeli" Taşnak arkadaşlarının emriyle Bakü'de gerçekleştirilmiş katliamlar ile ilgili aynı yılın Nisan ayının 13'ünde onun Moskova'ya Halk Vekilleri Konseyi'ne yazdığı mektubunda, katliamların nedeninin Ermenilerin Azerbaycanlılara karşı düşmanlığı değil, bölgede Sovyet egemenliğinin sağlanmasından kaynaklandığını bildirmiştir... Mektupta, katil Ermeni Taşnaklar "barış güvercinleri", Müslümanlar ise kan içen haydutlar olarak lanse edilerek Tiflis ve Yelizavetpol'da kendi konumlarını sağlama alan Müslüman milliyetçi partileri Bakü'de gayri Müslimlere karşı birçok şiddet gerçekleştirmiştir" denilmiştir.

Kuba'da ise; Kuba şehir yöneticisi A. Alibeyov'un verdiği bilgiye göre 1918 yılı Mayıs ayının 1'inde üç yönde şehre giren Amazaps komutasındaki birliğin 4 top ve 8 maki-neli tüfeği olduğu söylenmiş ve Mayıs ayının 10'una kadar şehirde insanlık dışı eylemler gerçekleştiren Amazaps komutasındaki birlik tarafından ilk gün şehrin aşağı mahallelerinde 713, ikinci gün ise 1012 Azerbaycan Türkü öldürülmüştür.

20. 1948- 1952 Yılları Arasında Ermenilerin Yapmış Olduğu Soykırımın Nedenleri Nelerdir?

İkinci Dünya Savaşından sonra Ermeniler, Moskova'nın ve diasporanın desteğiyle toprak iddialarını yeniden su yüzüne çıkarmaya başlamıştı. Stalin'in Türkiye'den toprak ve boğazları istemesinin bir parçası olarak "Ermeni kozu" yeniden işlerlik kazanmaya başlamıştı. Stalin, 1943 yılında tahran konferansında İran'da yaşayan Ermenilerin Ermenistan'a nakledilmelerinin iznini mütteliklerden ve İran'dan alır.

1945 yılının Kasım ayında Ermenistan Komünist Partisi Merkezi Komitesinin Birinci Sekreteri K. Harutyunov, Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a birleştirilme rızasıyla Stalin'e bir mektup gönderir. Stalin bu mek-

tupla ilgili görüşlerini almak için Azerbaycan Komünist Partisi Merkezi Komitesinin birinci sekreteri M. C. Bağirov'a gönderir. Konu, Bağirov'un objektif, tarihe dayalı kapsamlı ve bilimsel cevap mektubundan sonra kapanmış olur. Fakat Stalin'in A. Mikoyan'ın anti-Türk oyunlarının bir sonucu olarak 1948-1953 yıllarında Stalin'in imzaladığı karar doğrultusunda, 1948 yılının Mart ayının sonunda SSCB Bakanlar Kurulu söz konusu karara ek olarak 2.1 kararı kabul ederek Azerbaycan Türklerinin tehcir programını gerçekleştirmiş olur.

Merkezde ve makamlarda alınan gizli ve açık kararlardan sonra sayı bakımından yüz binle başlayıp yarım milyona kadar ulaşan Azerbaycan Türkü, Ermenistan'dan Azerbaycan'a göç ettirilmiştir. Böylelikle Azerbaycan Türkleri tarihi anavatanından göç ettirilmiştir. Farklı yaşam, yerleşim, hava- su, iklim şartları, göçe zorlanmış binlerce Türkün ölümüyle sonuçlanmıştı. 1953, Stalin'in ölümüne kadar sürüp giden bu azaplı göçün istatistiği arşivde belgelenmiştir.

21. Hocalı Soykırımını Ne Zaman ve Neden Oldu? Hocalı Kurbanlarının Katilleri Kimlerdir?

1992 yılının 25'ini 26'sına bağlayan Şubat gecesi, tarihe, insanlığın kara sayfalarından biri olarak geçmiştir. Bu tarihte Ermenistan silahlı birlikleri, Azerbaycan'ın dağlık Karabağ bölgesindeki yerel Ermeni silahlı grupları, savaşın bütün norm ve kurallarını hiçe sayarak eski SSCB, yeni BDT'nin 366. Motorize Alayının teçhizat ve askerlerinin katılımıyla, Hocalı'da tarihte benzeri olmayan trajik olayları aratmayacak şekilde, 613 sivil günahsız bir şekilde katletmiştir. Lidisa, Oradur, Hatın, Bosna, Ruanda, soykırım ve katliamlarını aratmayacak, insanlık tarihine kara harflerle yazılmış Hocalı hadisesi, Azerbaycan halkının 20. yüzyılda karşılaştığı faciialardan biri haline gelmiştir.

Soykırım kavramının hukuksal açıdan genel kabul gören tanımı, 9 Aralık 1948 tarihinde 260 A(III) sayılı kararla kabul edilen ve 12 Ocak 1951 tarihinde yürürlüğe giren Birleşmiş Milletlerin "Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşmesi" ile tanımlanmıştır.

Hocalı'da yaşananları sözleşme tanım ve hükümlerini esas alarak değerlendirecek, olayların sözleşmenin 2. maddesinin 5. Bendingin ilk iki: a) Gruba mensup olanların öldürülmesi ve b) Grubun mensuplarına ciddi şekilde bedensel ve zihinsel zarar verilmesi, bentleri ile tamamen örtüşmektedir.

Meksika Senatosu, Pakistan Senatosu, Kolombiya Parlamentosu, Çek Cumhuriyeti Parlamentosu Dış İlişkiler Komitesi, ABD'nin Teksas, New Jersey, Massachusetts, Georgia eyaletlerinde kabul edilen kararlarda Hocalı Katliamı "soykırım" olarak nitelendirse de, tüm dünyanın gözleri önünde meydana gelen Hocalı Katliamı'na, uluslararası kurumlar sessiz kalmayı tercih etmiş ve geri plandaki Rusya'nın Kafkasya plancılığı ve Rus- Ermeni Kafkas politikası görmezden gelinmiştir. BM Güvenlik Konseyi 1993'de 4 karar kabul etmiş olsa da, bu kararlar Hocalı Katliamı ile ilgili değil, "Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarını işgal etmesine" yöneliktir. İnsan Hakları İzleme Örgütü ise olayı Dağlık Karabağ içerisinde yapılan en büyük katliam olarak nitelemiştir.

Esasında katliamı özetleyen sözler, o günlerde Hocalı Katliamını gerçekleştiren, bugünkü Ermenistan cumhurbaşkanı ve süreç içerisinde Karabağ'da Ermeni güçlerine kumandanlık yapmış Serj Sarkisyan'ın İngiliz araştırmacısı ve yazarı Thomas De Waal'a söylediği kan dondurucu cümlelerdir:

"Hocalıdan önce, Azerbaycanlılar bizim şaka yaptığımızı sanıyordu, Ermenilerin sivil topluma karşı el kaldırmayacaklarını sanıyorlardı. Biz bunu (stereotipi) kırmayı başardık. Olay işte bu kadar..."

22. Sumgayet Olayları Ne Zaman ve Neden Olmuştur?

Sumgayet olayları, Şubat 1988'de Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Sumgayet kentinde Ermenistan'dan kovulan Azerbaycanlı mültecilerin tarafından Ermeni sakinlerini hedef alan hareketidir. Çıkan olaylar neticesinde SSCB Genel Savcılığı tarafından açıklanan resmi ölüm bilançosuna göre Sumgayet eylemlerinde 26 Ermeni ve 6 Azerbaycanlı olmak üzere toplam 32 kişi ölmüştür. Bilindiği üzere 1988'de Ermenistan'dan 250 binden fazla Azerbaycan Türkünün zorla yerlerinden edilmesinin yanı sıra Dağlık Karabağ'da Azerbaycanlıların Ermeni milliyetçileri tarafından katledilmesi derin bir iç çatışmaya yol açmıştır.

Dr. Hatem Cabbarlı'dan aktarmak gerekirse; Sumgayet olaylarından sonra yapılan araştırmalar ve mahkemede olayı organize edenlerin ve gerçekleştirenlerin merkezi Hükümet ve Ermenistan istihbaratı ile işbirliği yapan Ermeniler olduğu ortaya çıkmıştır. Bu olayların Sovyetler Birliği yetkilileri tarafından düzenlendiğini dönemin İstihbarat Bakanı Kruçkov da onaylamıştır.

Sumgayet olaylarını organize eden Ermeni Eduard Grigoryan mahkeme kararı ile 12 yıl cezaya çarptırılmış, suçu tam olarak ispatlanamayan Azerbaycanlı Ahmed Ahmedov ise idama mahkûm edilmiştir.

Sumgayet olaylarında Eduard Grigoryan'ın Ermenileri öldürdüğü mağdur Ermeniler tarafından da onaylanmıştır. İlginç olan ise öldürülen Ermenilerin tamamının Ermeni terör teşkilatlarına para ödemeyen kişiler olmasıdır.

2011 yılında Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev Sumgayit olayları ile ilgili ceza davası soruşturmasının yenilenmesi konusunda talimat vermiştir.

23. Azerbaycan Karabağ Olayları Ne Zaman Başladı ve Sonucu Ne Oldu?

Azerbaycan topraklarının Ermeniler tarafından işgali, bir başka deyişle günümüzün Karabağ sorununun temellerini 19. yüzyıla kadar götürmek mümkün olsa da esasında Dağlık Karabağ sorunu bütünüyle Bolşevik devriminden sonra 1918 yılı 27 Mayıs'ta Gürcistan'ın, 28 Mayıs'ta Azerbaycan ve Ermenistan'ın bağımsızlık kazanması neticesinde, Karabağ Ermenilerinin Azerbaycan hükümetine karşı ayaklanmasıyla ortaya çıkmıştır. 1920 yılında Kafkasya Komünist Parti Merkez Komitesi, Karabağ'a özerklik statüsü verilmesi şartıyla Azerbaycan'a bağlı kalmasını onaylamış ve Mayıs 1923'te Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi kurulmuştur. Fakat bu da çözüm yolunda bir etki göstermemiştir.

Tüm bunların sonucunda 1988- 1994 yılları arasında, bilhassa Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı Dağlık Karabağ Özerk Bölgesinin Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlanmasını isteyen Ermeniler ile bunu kabul etmeyen Azerbaycanlılar arasında başlayan ve sonra Azerbaycan Cumhuriyeti ile Ermenistan Cumhuriyeti arasında çatışmaya dönüşen bir savaş meydana gelmiş ve bu savaş Ermenilerin Türklere karşı Hocalı Soykırımını gerçekleştirmesine kadar gitmiştir.

1994 yılına kadar süren savaşta sayısı 800.000-1.000.000 arasında değişen Azerbaycanlı, Ermenistan ve işgal edilen bölgeden Dağlık Karabağ dışındaki Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarına, 230.000 Ermeni ise Azerbaycan Cumhuriyeti'nden, daha çok Ermenistan Cumhuriyetine göç etmek durumunda kalmıştır.

Günümüzde Dağlık Karabağ ve çevresindeki 7 il Ermeni işgali altındadır ve bölgede "Dağlık Karabağ Cumhuriyeti" adında 10 Aralık 1991'de Azerbaycanlıların boykot ettiği ve yalnız Ermenilerin katıldığı halkoylama-

sı sonucuna göre 6 Ocak 1992'de bağımsız olan fakat Ermenistan dâhil, hiçbir ülke veya uluslararası kuruluş tarafından tanınmayan bir devlet bulunmaktadır.

24. Karabağ'ın Ağdam Bölgesinin İşgali Hakkında Neler Söylenbilir?

Ağdam, 18. yüzyılda kurulan ve 1928'de şehir statüsü alan, Ağdam *rayonunun* (Sovyetler Birliğinden kalma bir idari birim adıdır. Bugüne kıyas olarak ilçe denilebilir) Azerbaycan'daki yerleşim bölgesinin adıdır. Konum itibarıyla Bakü'den 365 km uzaktadır. 23- 24 Temmuz 1993 yılında dağlık Karabağ sınırında bulunan Ağdam kenti Ermeni askeri birlikleri tarafından işgal edilmiştir. Ağdam'da yaşayan 150 bin kişilik nüfus topraklarını terk etmeye mecbur edilmiş, işgale karşı direnen altı bin Ağdamlı Ermeni askerleri tarafından öldürülmüştür. Toplam bin 154 kilometre kare büyüklüğünde olan Ağdam, var olan işgalin sona erdirilmesi planlanan ilk beş bölgeyi içinde yer almaktadır. Yukarı Karabağ'a sınır şehri terk etmek zorunda kalan halk bugün, Azerbaycan'ın 64 ayrı bölgesinde mülteci olarak yaşamaktadır.

NATO Güvenlik Kurulu, 29 Temmuz 1993 yılındaki toplantısında Azerbaycan Cumhuriyetinin Ağdam ilinin Ermeni askeri birlikleri tarafından işgal edilmesiyle ilgili 853sayılı kararı kabul etmiştir. Kararın 3. maddesi, Ağdam ilinin ve Azerbaycan Cumhuriyetinin yakın zamanda işgal edilmiş bölgelerinin kayıtsız şartsız işgalden arındırılması hususundadır ancak bu durum bugün hâlâ yerine getirilmemiştir.

25. Karabağ'ın Fuzuli Bölgesinin İşgali Hakkında Neler Söylenbilir?

Fuzuli, 1827'de kurulan ve ilk adı "*Karyagin*" olan, "Fuzuli rayonunun" idari merkezidir. Şehir adını büyük şair Fuzuli'den almıştır. Aras nehrinin bir kolu olan Köndelençay'ın sağ şeridinde yer alan şehrin Bakü ile arasında 318 km. mesafe bulunur.

Azerbaycan'da "*rayon*" olarak adlandırılan birinci derece idarî bölümlerden biri olan Fuzuli, 23 Ağustos 1993 yılında Ermeni silahlı güçlerince işgal edilmiştir. O günden bu yana hâlâ bölgede bulunan 50 kadar kasaba Ermeni işgali altında yaşam mücadelesi vermektedir.

Daha sonra verilen mücadelelerle 13 yerleşim yeri ve 20 kasaba işgalden kurtarılmıştır. Bununla birlikte zoraki göçe maruz kalan bölge insanları kurtarılan bölgelere ve yeni açılan 12 yerleşim alanına yerleştirilmiştir. Sadece Fuzuli bölgesinde evlerinden olan 51.000 kişi mevcuttur. Ermenilere karşı binlerce insanın mücadele verdiği bölgede, Fuzuli Valisi Ali Aliyev işgal sonucu Fuzuli ilinin bini aşkın şehit verdiğini, milyarlarca manat zarara uğradığını ve Ermenilerin ateşkesi en çok Fuzuli yönünden ihlal ettiğini açıklamıştır. Tarihi ve doğal güzelliğinin yanında yer altı kaynaklarının da önemli olduğu bölgede, Azerbaycan Çevre ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı işgalin çevreye etkisini belirleyen merkezi tarafından geniş orman alanıyla kapalı olan Fuzuli rayonunun Dövletyarlı, Goçehmedli ve Yağlıvend köylerindeki ağaçların tamamının kesildiğini ve 2006-2009 yıllarda bölgede bulunan 350 bin dönümlük alanın Ermeniler tarafından yakıldığını tespit etmiştir.

26. Karabağ'ın Zengilan Bölgesinin İşgali Hakkında Neler Söylenbilir?

Zengilan, Azerbaycan'da Zengilan Rayonunun idari merkezi olan ve 2008 yılı itibarıyla nüfusu 7900 kişi olan yerleşim birimidir. Rayon ile toplam nüfusu 35351 kişi olan, Dağlık Karabağ'ın sınır bölgelerinden Zengilan kenti ve onun köyleri; Ermeni askeri birlikleri tarafından 30 Ekim 1993 tarihinde işgal edilmiş ve Ermeniler bölgeye 383 kişi yerleştirerek buraya Ermenice "*Kovsakan*" adını vermişlerdir. Bu işgal neticesinde Azerbaycanlı 34924 kişi yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalmış, 188 şehit verilmiş ve

44 kişi de kaybolmuştur. Yine bu işgalin neticesinde Zengilan`da milli-manevi çok sayıda tarihi kültürel anıtlar, 14 sağlık ocağı, 50 kütüphane, 8 kültür evi, 1 müzik okulu, 11 kres, 23 kulüp ve 22 sinema salonu Ermeniler tarafından yakılıp yıkılmıştır.

NATO'nun güvenlik kurulu, Zengilan kentinin ve Horadiz kentinin Ermeni askeri birlikler tarafından işgal edilmesiyle ilgili 884 sayılı kararı kabul etmiştir. Bu kararın ikinci maddesi, Ermeni askeri birliklerinin Azerbaycan Cumhuriyetinin Zengilan ilini ve işgal edilmiş diğer illerinin işgalden kurtarılması amacını taşımakta ancak sonuç alınamamaktadır.

27. Karabağ'ın Cebrayıl Bölgesinin İşgali Hakkında Neler Söylenbilir?

Cebrayıl, nüfusu 2008 sayımına göre 8700 kişi olan Cebrayıl rayonunun idari merkezidir. Cebrayıl rayonunun nüfusu ise yaklaşık 70300 kişidir ve 1.050 km²'lik bir alanı kapsamaktadır.

1993 yılı 24 Ağustosunda, Dağlık Karabağ sınırında bulunan Cebrayıl kenti ve onun civar köyleri Ermeni askeri birlikleri tarafından işgal edilmiştir. Bu işgal neticesinde 57125 kişi yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalmış, 180 Azerbaycanlı şehit olmuş, ayrıca sınır ihlallerinden dolayı 14 polis ve 60 sivil daha şehit edilmiş, 91 insan rehin olarak alınırken 177 kişi ise yaralanmıştır. Ermenilerin eline geçen 72 okul, 5 cami, 2 müze, 149 kültür merkezi ve 129 tarihi anıt tahrip edilmiştir. Topraklarını terk etmek durumunda kalanlar ise, o tarihten itibaren ülkenin 58 rayonunda 2000'den fazla yerleşim noktasına dağılıp, yerleşmek zorunda kalmıştır.

28. Karabağ'ın Laçın Bölgesinin İşgali Hakkında Neler Söylenbilir?

Laçın 1923 yılında adı Abdallar köyü iken kent statüsünü, 1926 yılında da bu-

günkü adını almıştır. Günümüzde Ermeniler tarafından "Berdzor" olarak adlandırılan Laçın'ın kent ve civarı Laçın koridoru olarak Dağlık Karabağ'ın Ermenistan ile bağlantısını sağlamaktadır. 2008'de 12.085 nüfusa sahip olduğu tahmin edilmektedir. Laçın rayonu ise, 1992'den bu yana Ermenilerin kontrol altındadır ve de facto Dağlık Karabağ Cumhuriyetinin Kaşatag ilinin bir parçası olarak yönetilmektedir. Laçın Koridoru ise Mayıs 1992'de Karabağ Ermeni güçleri tarafından açılan Ermenistan Cumhuriyeti ile de facto Dağlık Karabağ Cumhuriyeti'ni birbirine bağlamış ve 1994'te imzalanan Karabağ Savaşı'nın ateşkes anlaşması altında Dağlık Karabağ Cumhuriyeti'nin kontrolü altına girmiştir. Fakat resmî olarak Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Laçın Rayonu'nun bir parçasıdır. Yüzölçümü 1.360 km² olan Laçın'ın toplam nüfusu 72 bin kadardır. Kent 126 köyden, 1 kentten ve 1 kasabadan oluşmaktadır. Dağlık bir yapıya sahip olan Laçın'da özellikle hayvancılık, arıcılık, tarımda kereste üretimi gelişmiştir. Laçın nüfusu işgalden sonra Azerbaycan Cumhuriyeti'nin çeşitli topraklarına dağılmak zorunda bırakılmıştır. Bu sayı yaklaşık olarak 63341 kişidir. 18 Mayıs 1992 yılında Ermenistan Cumhuriyeti tarafından işgale maruz kalmasının ardından nüfusunun göçe maruz kalmasının yanında, işgalden sonra bölgede bulunan; 133 büyük ve orta işletme, 20 tıp müessesesi, 217 kültür ocağı da tahrip edilmiştir.

29. Karabağ'ın Kelbecer Bölgesinin İşgali Hakkında Neler Söylenbilir?

Kelbecer, Kelbecer Rayonunun idari merkezidir. Kelbecer Rayonu ise 8 Ağustos 1930 tarihinde rayon statüsü almıştır. 1992 senesinde Azerbaycan parlamentosunun kararıyla eski Ağdere (Mardakert) rayonunun 20 köyü Kelbecer rayonuna katılmıştır. 1 Ocak 2007 tarihinde mülteci nüfusu 74.885 kişi olan Kelbecer, Dağlık Karabağ topraklarının dışında bulunan, 1936 km² araziye sahiptir. 1993 yılı 1- 3 Nisan aralığında Ermeni

askeri birlikleri, Karabağ'ın dağlık kısmının sınırlarında kalan Kelbecer ilini işgal etmiş ve bu işgal sonucunda 60698 Azerbaycanlı kendi anayurtlarından kovulmuştur. Kelbecer işgali 511 kişinin ölümüne, 321 kişinin ise kaybına sebebiyet vermiş ve il ilk hesaplamalara göre 761 milyon dolar maddi zarara uğramıştır. Bununla birlikte 24 bin 279 çocuğa zarar verilmiş, onlardan 734 çocuk yetim kalmış, 172 kültür merkezi, 96 okul, 76 sağlık ocağı, 1 müze mahvedilmiştir.

Azerbaycan'ın Kars Başkonsolosu Ayyhan Süleymanov, Azerbaycan'ın Kelbecer bölgesinin işgalinin 21. yılı dolayısıyla yayınladığı mesajda, BM Güvenlik Konseyinin 822 sayılı kararına dikkat çekmiş ve şunları söylemiştir:

“Kararda tüm işgalci güçlerin Kelbecer ve Azerbaycan'ın diğer işgal edilmiş bölgelerinden derhal çıkarılması talebi olsa da maalesef bu karar Ermenistan'ın işgalcilik tutumundan dolayı şimdiye kadar icra edilmemiştir. Şu sırada Kelbecer ilinin nüfusu Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 56 bölge ve şehrinin 707 yerleşim merkezinde göçmenlik koşullarında yaşıyor. Kelbecer bölgesinde kalmış 13 bin kadar bireysel konut, 37 bin 852 hektar orman alanı Ermeniler tarafından şimdi de talan olmaktadır. Hatta Ermenistan Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ilkelere aykırı olarak 1999 yılından beri Kelbecer bölgesinde diğer illerden getirilme Ermenilerin yerleştirilmesine başlamıştır. Beyan ediyoruz ki Ermenistan, sorunla ilgili kabul edilmiş uluslararası belgelerin hükümlerini yerine getirmeli, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü sağlanmalı, zorunlu göçmenlerin bozulmuş hakları geri kazanılmalı ve kendi yurtlarına geri dönmelidirler.”

30. Karabağ'ın Kubadlı Bölgesinin İşgali Hakkında Neler Söylenbilir?

Kubadlı, Kubadlı Rayonunun merkezi-dir. Küçük Kafkasya'nın güneybatısında yer

alan Kubadlı, batıdan Ermenistan Cumhuriyeti ile sınırdadır. Yüzölçümü 800 km², nüfusu ise 35700 civarındadır. Bir tarım bölgesi olan Kubadlı'nın ekonomisi, başlıca olarak, tütüncülük, hububat yetiştiriciliği, bağcılık, ipek böcekçiliği ve hayvancılığa dayalıdır. Dağlık Karabağ'ın sınırında bulunan Kubadlı kenti ve onun köyleri Ermeni askeri birlikleri tarafından 30 Ekim 1993 tarihinde işgal edilmiştir. Bu işgal neticesinde Azerbaycanlı 34924 kişi yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalmıştır. Bunun yanında bölgede 54 kişi hayatını kaybederken 146 kişi de yaralanmış, daha sonra Ermeniler ilerledikçe ayrıca 232 masum Azerbaycanlı'yı da evlerine girerek öldürmüştür. 94 köyü yakarak kül eden Ermeniler, 205 kültürel ve sosyal yapıyı ve 12 tarihi anıtı ise yıkmıştır. Pek çok okulu da yerle bir eden işgalciler, 11 eğitim merkezini, 60 kütüphaneyi, 10 kültür evini, 28 kulübü ve 6 otomobil kulübünü de yok etmişlerdir.

31. Azerbaycan Topraklarının İşgali ve Bunun Sonuçları Nelerdir?

1989- 1993 yılları arasında, Azerbaycan Cumhuriyetinin Dağlık Karabağ ve çevresindeki Laçın, Kelbecer, Gubadlı, Zengilan, Cebrayıl, Füzuli Ağdam (ilçe merkezi ve arazisinin büyük bir kısmı), Füzuli (ilçe merkezi ve arazisinin büyük bir kısmı) ilçeleri Ermenistan tarafından işgal edilmiştir. Bugün Füzuli ilçesinin Horadiz kasabasından başlayarak Zengilan ilçesinin sınırına dek uzanan 198 kilometrelik Azerbaycan-İran ve 360 kilometrelik Azerbaycan-Ermenistan olmak üzere toplamda 558 kilometrelik sınır Ermenistan'ın kontrolündedir. Şuanda Dağlık Karabağ bölgesinde yalnız Hocavend rayonunun Nergiztepe denen bölgesi (114 bin m²) Azerbaycan'ın yönetiminde bulunmaktadır.

Bu işgaller esnasında 20000 Azerbaycanlı ölmüş, 100 binden fazla kişi yaralanmış, 50 bin kişi çeşitli yaralar alarak sakatlanmış, 4853 kişi kaybolmuş, onlardan yalnızca 1357 kişi esaretten kurtulmuştur. 783 kişi ise hâlâ

Ermenistan'da rehin olarak tutulmaktadır. Uluslararası Kızılhaç Komitesi verilerine göre 439 kişi ise esaret sırasında hayatını kaybetmiştir.

Azerbaycan BM aracılığıyla uluslararası kamuoyunu Ermenistan-Azerbaycan sorunu hakkında bilgilendirerek barışın elde olunması için çaba sarf etmektedir. 1993 senesinde BM Güvenlik Konseyi Ermenistan-Azerbaycan sorununa ilişkin 822, 853, 874, 884 sayılı kararları almış, alınan kararlarda Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü yeniden onaylamış, ateşkes ilan edilmesi, askeri operasyonların durdurulması konusunda talepte bulunmuştur. 2008 senesinde BM Genel Kurulunda "Azerbaycan'ın işgal edilmiş topraklarındaki durum" isimli kararda kabul edilmiştir. Ancak BM üyesi olan Ermenistan alınan kararları bugün dahi ihlal etmeye devam etmektedir.

18

32. Neden Azerbaycan Topraklarının İşgali Sonucu (1988-1990) Bir Milyon İnsan Göçebe Haline Geldi?

Birinci Dünya Savaşı, Rusya'da çarlık rejiminin çöküşü ve Sovyetler Birliğinin kurulması, Ermenilerin asırlardır hayalini kurdukları Ermeni devleti rüyasının gerçekleşmesine neden olmuştur.

70 yıllık Sovyet rejimi döneminde Ermeniler Moskova'da yönetim birimlerinde kilit noktalarda göreve gelerek Ermenistan devletinin genişlemesi ve güçlenmesi için çeşitli faaliyetlerde hizmetlerde bulunmuşlardır. Nitekim Ermeniler bu hususta Sovyet yönetimindeki şahısları ele alarak başarılar sağlamışlardır. Örneğin 1920'li yıllarda Ermenistan'da Sovyet hâkimiyeti kurulduktan sonra Zengezur'u ve diğer Azerbaycan topraklarını ele geçiren Ermeniler, Yukarı Karabağ'ı elde edemeseler bile Yukarı Karabağ'a özerk vilayet statüsü almayı başarmışlardır. Sovyetler Birliğinin 70 yıllık iktidarı döneminde Ermeniler bir gün bile Azerbaycan topraklarını ele

geçirmek ve Azerbaycan Türkünü yok etmek planlarından vazgeçmemiştir.

Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra yurtdışında yaşayan Ermenilerin Ermenistan'a yerleştirilmesi ile ilgili Stalin'in onayını alan Ermeniler, etkin bir şekilde altyapı çalışmalarına başlamışlardır. Savaşın bitişiyle birlikte, iyi ilişkiler içerisinde oldukları Stalin'den Azerbaycan'a ait Yukarı Karabağ bölgesinin Ermenistan'a birleştirilmesi hususunda ricada bulunsalar da bu konuda başarılı olamamışlardır. Fakat yurtdışından Ermenistan'a Ermeni ailelerinin yerleştirilmesi projesi kapsamında 1948- 1953 yıllarında Ermenistan'da yaşayan yüz binden fazla Azerbaycan Türkü mecburi olarak Azerbaycan'ın Mil- Muğan bölgesine göç ettirilmiştir.

1988 yılının Şubat ayında Yukarı Karabağ Halk Milletvekilleri Kurulunun toplantısında Yukarı Karabağ'ın Ermenistan SSC ile birleştirilmesi hakkında karar alınması, Ermenilerin uzun yıllardan beri hazırladıkları planların gerçekleşmesindeki son hamleydi ve Ermeniler oluşan ortamdan başarı ile faydalanabilmişlerdi.

Ermeniler ilk olarak Ermenistan'da yaşayan Azerbaycan Türklerinin tamamını mecburi göçe zorlamış daha sonra Yukarı Karabağ'a komşu yedi ili de işgal etmişlerdir.

Sonuç olarak Ermeniler, Azerbaycan topraklarının % 20'sini işgal ederek zorla göçe mahkûm edilen bir milyon Azerbaycan vatandaşını mülteci durumunda yaşamak zorunda bırakmışlardır.

33. İran'da Türklere Karşı Gerçekleştirilen Soykırımın Nedenleri ve Sonuçları Nelerdir?

Azerbaycan'ın işgali denilince hep bugünkü Azerbaycan Toprakları ve Dağlık Karabağ, işgalci olarak da hep Rusya ve Ermenistan aklımıza gelmektedir ancak Azerbaycan topraklarının bir diğer işgalcisi İran'dır.

Ermenistan'ın yaptığı tüm işgal ve soykırımın bölgedeki en büyük destekçisi İran olmuştur. Tam iki yüz yıldır tüm Güney Azerbaycan'ı işgal altında tutan İran İslam Cumhuriyeti ile 1991'den beri Kuzey Azerbaycan topraklarının önemli bir bölümünü işgal altında tutan Ermenistan, günümüzde de tam bir ittifak halinde olup, bu ittifak perde arkasından Rusya tarafından da desteklenmektedir.

Esasında Azerbaycan'ı paylaşım savaşı olan Rus- İran savaşı sonucunda Türkmençay anlaşması ile Bakü merkezli Kuzey Azerbaycan Rusya'da kalırken, Tebriz merkezli Güney Azerbaycan İran'ın egemenliği altına girmiştir. Dolayısıyla 1990'lı yılların başında Azerbaycan'ın kuzeyindeki Rus işgali resmen sona ermekle birlikte, Güney Azerbaycan'daki İran işgali 1828 yılından beri yaklaşık iki asırdır resmen sürmektedir.

İran ve Ermenistan arasında "Azerbaycan" toprakları üzerindeki ortak istek, dün olduğu gibi bugünde devam etmektedir.

Öyle ki, 2002 yılında dönemin İran savunma Bakanı Ali Şemhani, Ermenistan'da soykırım anıtını ziyaret ederek, "Osmanlı'nın Ermenilere yaptığı soykırımdır" demiş, yine aynı senenin Nisan ayında 30 İran milletvekili sözde Ermeni soykırımını kabul etmiş, 2004 Eylül ayında İran Cumhurbaşkanı Hatemi, Ermeni Soykırımı Anıtına çelenk bırakmıştır.

34. Ermeni Arşivleri Hâlâ Neden Açılmamaktadır?

Eski Türk Tarih Kurumu Başkanı Yusuf Halaçoğlu, basına verdiği demeçlerden birinde; "1992 yılına kadar Devlet Arşivleri Genel Müdür Yardımcısı olduğumdan konu hakkında yeterince bilgiye sahibim, dolayısıyla arşivlerin iç yapısını biliyorum, bugüne kadarki gelişmeleri de Tarih Kurumu Başkanı olarak biliyorum. Bugüne kadar aşağı yukarı 680 yabancı bilim adamı Osmanlı arşivlerinden faydalanmıştır. Bunun içinde en çok araştırma yapan Amerikalılar'dır ve bütün

dünya devletlerinden bilim adamları araştırma yapmıştır. Şu an arşivlerimiz dünyadaki bütün bilim adamlarına açıktır. Hiçbir gizli saklı olmamak üzere her şeyi ile açıktır. Buna karşılık arşivlerimizin açık olmadığı iddiasında bulunan Ermeniler'in arşivleri kapalıdır. Bunların açılmasına da asla müsaade etmiyor Ermeniler. Biz biliyoruz ki Ermeni arşivlerinde Anadolu'da ne kadar Türk ve Müslüman'ı katlettikleri yazmaktadır. Onun için Ermeniler kendi arşivlerini açmamaktadır. Bizim arşivlerimizin en gizli şifre kalemi evrakınının bulunduğu bölümleri bile açıktır. Herkese açıktır, Ermeniler dâhil olmak üzere." demiştir.

Yani Osmanlı arşivlerinin kapalılığı gibi bir durum söz konusu değildir. Asıl soru, Osmanlı Arşivi dünyanın her yerindeki araştırmacılar için açıkken, Ermenistan neden kendi arşivlerini açmamaktadır?

Bu sorunun cevabı, Ermeni meselesi üzerine birçok araştırmada bulunmuş İstanbul üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Mehmet Perinçek'in şu sözlerinde saklıdır: "Ben Rusya'da Çarlık Rusyası'nın ve Sovyet döneminin devlet arşivlerinde Ermeni Meselesi üzerine çalışmalar yaptım. Bu arşivlerde yaptığım çalışmalarda Türkiye'nin tezlerini destekleyen birçok bilgi ve belgeye ulaştım. Bu belgelerin tümü Çarlık Rusyası'nın ve Sovyet devletinin en üst düzeydeki yetkilileri tarafından imzalanmış raporlar, yazışmalarıdır. Bunların yanı sıra Rus devlet arşivlerinde bizzat bugün Ermeni devlet arşivlerinde de saklanan birçok Ermeni yetkilisinin belgelerini de buldum. Bu belgelerin hepsi tartışmaya yer bırakmaksızın Ermeni soykırımının uluslararası bir yalan olduğunu gözler önüne sermektedir. Rusya ve Türkiye arşivleri açıldığı halde Ermenistan araştırmacılara arşivlerini haksız çıkacakları için açmamaktadırlar."

Eski genelkurmay Başkanımız Yaşar Büyükanıt ise, 17 Haziran 2005 tarihinde basına verdiği demeçte, basın mensuplarının gündemden düşmeyen Ermeni tasarısı ve Er-

menistan'ın arşivlerini açmaması yolundaki sorusunu şöyle yanıtlamıştır:

“Kendilerine güvenmiyorlar ondan. Türkiye diyor ki ‘gel arşivlerim açık, istediğinizi inceleyelim. Gel ortak komite kuralım inceleyelim.’ Neden kaçır insan. Bakın Türkiye, ‘Haydi çık meydana’ diyor. Bir pehlivan düşünün. Biri mindere çıkıyor, öteki mindere çıkmaktan korkuyor. Ama ‘ben güreşçiyim’ diyor: Güreşçi isen mindere çık. Kendine güvenmediği için, haklı olmadıkları için, onun için, bunun başka izahı yok. Kendine güvenen gelir oturur. Türkiye, resmen teklif etti. ‘Gelin ortak çalışalım’ diye. Ama o sistematik Türkiye düşmanlığı. Aynı zamanda bunların özellikle Ermenistan dışındaki Ermenilerin bir geçim kaynağı olmuş.”

35. Türkiye- Azerbaycan, Rusya- Ermenistan Askeri-Stratejik Anlaşmaları Münakaşa Bağlamında Nasıl Değerlendirilebilir?

Ermenistan'da 1980'li yılların sonlarından itibaren başlayan bağımsızlık mücadelesinde Ermeni milliyetçiliği, 1990'lı yılların başlarına kadar komünist ideoloji ve Rusya karşıtı görüşleri benimsemişse de bu tarihten itibaren yeniden Rusya ile işbirliğine önem verilmiş ve Ermenistan, Rusya'nın Kafkasya'daki varlığını koruyan tek ülke haline gelmiştir.

Bağımsızlığın ilanından sonra ciddi ekonomik, siyasi ve sosyal sorunlarla karşılaşan Ermenistan, Rusya ile olan ilişkilerini daha da geliştirmeye çalışmıştır. Rusya Federasyonu da Kafkasya'daki çıkarlarını savunan Ermenistan'ı ekonomik, siyasi ve askeri olarak desteklemiştir.

1980'li yılların sonlarından itibaren Kafkasya'da Azerbaycan ve Ermenistan arasında Dağlık Karabağ, Ermenistan- Gürcistan arasında Cevaheti ve Gürcistan'da Abhazya ve Güney Osetya sorunları ortaya çıkmış ve halen devam etmektedir.

Ermeniler adına Moskova'da “Batı Ermenistan Halkına Yurtdışında temsilcilik Kurması Hakkında Çağrı” yayınlanmıştır. Bu çağrıda, Osmanlı'da yaşayan Ermenilere “soykırım” yapıldığını, bütün dünya devletlerinin yanı sıra Türkiye'nin de soykırımı tanıması ve sorumluluğunu üstlenmesi gerektiği bildirilmiştir.

Ermenistan ile Türkiye arasında 2000'li yılların sonuna kadar diplomatik bir ilişki bulunmamaktaydı. Ermenistan halen, Türkiye başta olmak üzere bütün ülkelerin Ermeni soykırımını kabullenmesini sağlamaya çalışmaktadır.

Ermenistan ile Türkiye arasında sağlanamayan ilişkiler, özellikle sınırın kapalı olması, Ermenistan'ın ulusal güvenliğine yönelik bir tehdit oluşturmakta ve ilişkiler sürecinin sağlıklı gelişmesi için de bir engel teşkil etmektedir.

Dağlık Karabağ sorunundan dolayı Ermenistan ile Azerbaycan arasında diplomatik ilişkiler bulunmamaktadır. Azerbaycan, Ermenistan'ı bölgesel işbirliği programında devre dışı bırakma politikasını seçmiştir.

Dağlık Karabağ sorununun barışçıl ve adil bir şekilde çözümlenmesi Ermenistan Cumhuriyetinin ulusal güvenlik stratejisinde kilit durumdadır. Karabağ Ermenilerinin fiili bağımsızlığının tek garantörü olan Rusya; ABD ve Fransa ile AGİT Minsk Grubu'yla bir araya gelerek tarafların anlaşmasını sağlamaya çalışmaktadır.

36. “Büyük Ermenistan Hülyası” Hangi Yanlış Temele Dayanmaktadır?

Türk tarihi için bir kırılma noktası olan ve Osmanlı yönetimi altında bulunan Ermeni, Bulgar, Romen, Sırp ve Rumları oldukça yakından ilgilendiren 21 Temmuz 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Rusya, Osmanlı İmparatorluğu bünyesindeki Hıristiyanların koruyucusu olduğunu ilan ederken, Osmanlı

Devleti ise ilk kez halkı tamamen Türk olan Kırım'ı kaybederek siyasi bağımsızlığını kabul etmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun hemen her konuda Avrupa'nın müdahalesine maruz kalmaya başladığı bilhassa 19. yüzyılda, Türk-Ermeni ilişkileri de bozulmaya başlamıştır. Osmanlı, ıslahat ve reformları hep Batının etkisi ve baskısıyla yapmış; İngiltere, Fransa ve Rusya gibi dönemin güçlü ülkeleri "ıslahat" ve Ermenilerin "din hürriyeti" adı altında bir yandan Osmanlı Devletinin iç işlerine karışırken, diğer yandan Ermenilerin de içinde yer aldığı ayrılıkçı unsurlara yardım etmiş ve Osmanlı'ya karşı teşkilatlandırmışlardır. Teşkilatlanıp silahlanan Ermeni komitelerinin faaliyetleri sonucunda Ermeni toplumu, önce özerklik sonra da bağımsız devlet fikrine kapılmış, bununla birlikte 1839 Tanzimat ve 1856 Islahat fermanlarıyla daha fazla Batı'ya yönelmeye başlamışlardır. Ermeniler o dönemde de bugün olduğu gibi "ezilen toplum" imajı çizmeye çalışmış ve Batılı devletlerin Osmanlıyı yıka ve paylaşma politikası adına bir maşa olarak kullanılmıştır.

37. Dünyada Ermeni Diasporasını Kimler Yönetmektedir?

1913 yılından itibaren Almanya'da, Ermeni cemaatinin örgütlenme faaliyetleri güçlenmiştir. Ermeni derneklerinin kurulması, yaşanan göç süreçlerine göre üç safhada gerçekleşmiştir. Birinci safha, 1915- 1916 yıllarında, Ermenilerin Osmanlı İmparatorluğu'ndan ABD, Fransa ve Yakın Doğu ülkelerine göçlerini kapsamaktadır. Bu dönemde az sayıda Ermeni, Almanya'ya göçmen olarak gelmiş; Leipzig, Dresden, Hamburg ve Berlin şehirlerine yerleşmiştir. Nasyonal Sosyalistlerin siyasi iktidarı döneminde (1933- 1945), Ermenilerin farklı bir ulus olmalarından dolayı izlenmeleri öngörülmesi ancak Ari ırk oldukları göz önünde bulundularak, Yahudiler gibi zarar görmemişlerdir. 1939- 1950 yıllarını kapsayan ikinci safha,

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Sovyetler Birliği'nde esir alınan Ermenilerin, Almanya'da, ABD'lerinin işgali altında olan bölgelere getirilmeleri sürecini kapsamaktadır. Sovyetler Birliği'nden getirilen Ermenilerin bir kısmı savaş sonrasında ABD'ye göç etmiş, bir kısmı ise, Almanya'da kalmıştır. Üçüncü safha ise, 1960'lardan, 1990'lı yılların sonuna kadar devam eden ekonomik ve politik nedenli göç sürecini içermektedir. 1960'lı yılların başında Türkiye'den çok sayıda Ermeni göçmen işçi, Almanya'ya yerleşmiştir.

38. Ermeni Diasporası Hakkındaki Bilgiler Nelerdir ve Nasıl Yönetilmektedir?

Diaspora kelime anlamıyla; "Herhangi bir ulusun veya inanç mensuplarının ana yurtları dışında azınlık olarak yaşadıkları yer", "Herhangi bir ulusun yurdundan ayrılmış kolu, kopuntu", "Yahudilerin ana yurtlarından ayrılarak yabancı ülkelerde yerleşen kolları, kopuntu" demektir. Ermeni diasporası esasen, Ermenistan, Türkiye ve İran dışında yaşayan Ermenilere verilen genel addir. Ermenistan dışında yaşadığı iddia edilen 3-4 milyon kadar Ermeni'nin ortak adıdır. Ancak bu konuda sağlıklı istatistikler bulunmadığından net bir sayı vermek zordur. Ermenilerin en yoğun olduğu ülkeler Rusya, ABD ve Fransa'dır.

29 Ocak 2014 tarihinde Al Jazeraa televizyonuna konuşan Ermeni diasporasının en güçlü kalelerinden Fransa Ermeni diasporasının başkanı Frank Papazyan: "*Fransa'da Hollande Hükümeti İnkâr Yasa Tasarısı'nı yeniden gündeme getirme sözü verdi. 2014 yılı içerisinde çok farklı bir formatla yasa yeniden ele alınacak. Hatırlarsanız tasarı politik nedenler ve Türkiye'nin baskısıyla geri dönmüştü.*" şeklinde konuşarak 2015 yılı programları içinde öncelikle İnkâr Yasa Tasarısını yeniden gündeme getireceklerini söylemektedir. Ermeni diasporasının 2015 programı kapsamında Mart ayı içerisinde Avrupa İnsan Hakları Mahke-

mesi'nin (AIHM) kararıyla ilgili girişimlerde bulunacaklardır.

İngiltere'de ise Ermeni lobisinin en son faaliyeti Holocaust Anma Günü törenlerine Ermeni iddialarını da ekleyebilmek olmuş fakat bu girişimleri basında ve kamuoyunda fazlasıyla ses getirmesine karşın resmi politikayı değiştirmeye yeterli olamamıştır. Ayrıca bu tutumları Yahudi gruplardan da tepki toplamıştır.

ABD'de ise Ermeni lobisi büyük bir oy potansiyeline sahip olup bu sayede Avrupa ülkeleri ile birlikte Amerika'da da soykırımın tanınması adına geniş çalışmalarda bulunmaktadırlar. Nitekim bugün Amerika'da 24'ün üzerinde eyalet kendi parlamentolarında sözde soykırımı tanımış ve buna müfredatında yer vermiştir.

Ancak Türk hukukçu ve yazar Doğu Perinçek 2005 yılında İsviçre'ye yaptığı gezi sırasında 1915 olaylarının soykırım olmadığını söylemiş, İsviçre-Ermenistan Derneği de bu ifadelerin "ırkçı ayrımcılık" kapsamına girdiği gerekçesiyle Perinçek'ten davacı olmuştu. Geçtiğimiz yıl içinde AIHM Perinçek'i haklı bulmuş ve davanın ifade özgürlüğünü ihlal ettiğine hükmetmiştir. AIHM ayrıca 1915 olaylarının Holocostla kıyaslanamayacağını belirterek Ermeni diasporasının isteklerinin meşruyetinin olmadığını tüm dünyaya göstermiştir.

39. Agit Minsk Grubunun İşlevi Nedir ve Ermeni Meselesinin Çözümü Üzerine Etkileri Var Mıdır?

AGİT Minsk Grubu, Azerbaycan ve Ermenistan devletlerinin Karabağ sorunu için barışçıl bir çözüm bulmalarını teşvik etme amacıyla, 1992 yılında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı tarafından kurulmuştur. AGİT Minsk Süreci, 24 Mart 1992 tarihinde Helsinki'de toplanan AGİT Konseyi, konsey başkanından Karabağ sorununun bir an önce görüşmeler yoluyla sonuçlandırılabilmesi için

çözüm yolunu açması talebiyle başlamıştır. Bu amaçla Minsk şehrinde bir konferans toplantısı yapılması talep edildiye de bu 2009 yılı sonu itibariyle henüz gerçekleşmemiştir.

6 Aralık 1994 tarihinde Budapeşte'de yapılan toplantıda, Minsk Süreci için eş başkanlık kurumlarının oluşturulmasına ve bu eş başkanların ABD, Fransa ve Rusya olmasına karar verildi. Bu eş başkanlar sorunun tarafları olan Azerbaycan ve Ermenistan başta olmak üzere, tüm ilgili ülkelerle ve kurumlarla görüşmeler yapmak ve bu görüşmelerin sonuçlarını Minsk Grubu'na bildirmekler yükümlüdürler.

ABD, Fransa ve Rusya'dan eş başkanlara ek olarak, AGİT Minsk Grubu'nda Beyaz Rusya, Almanya, İtalya, Portekiz, Hollanda, İsveç, Finlandiya, Türkiye ve sorunun tarafları olan Azerbaycan ve Ermenistan yer almaktadırlar. AGİT'e üye ülke Dışişleri Bakanları'nın 23-24 Mart 1992'de Helsinki'de yapmış oldukları toplantıda Karabağ konusu müzakere edilmiş Minsk'te barış konferansının toplanmasına karar verilmiş ancak barış gerçekleşmemiştir. 9-11 Eylül 1993'teki AGİT Minsk Grubunun Moskova'daki toplantısından her hangi bir sonuç çıkmamıştır. Söz konusu toplantıda Azerbaycan, Dağlık Karabağ Ermenilerini taraf olarak kabul etmeye zorlanmıştır.

2003'te Azerbaycan ve Ermenistan'daki devlet başkanlığı seçimleri gerekçesiyle AGİT çalışmaları askıya alınmış, 2003 yılının Aralık ayında ise AGİT Minsk Grubu Eşbaşkanları Amerikalı Rudolf Perina, Fransız Henry Racoulen, Rus Yuri Merzlakov'u kabul eden Azerbaycan Savunma Bakanı Sefer Abiyev, BM'nin Ermenistan'ın işgali ile ilgili almış olduğu kararların uygulanmaması ve Ermenistan'dan uluslararası hukuk kurallarına uymasının istenmemesi halinde bir sonuç beklemenin anlamsız olduğunu kendilerine açıklamıştır. 2011 yılında ise AGİT Minsk Grubu, Rusya'nın öncülüğünde tarafları Rusya'nın Tataristan eyaletinin başkenti Kazan'da bir araya getirmiş ve eş başkanlarında desteklediği bu görüşmede Azerbaycan ve Ermenistan uzlaşma çerçevesi konusunda

anlaşamamışlardır. Rusya, Kafkasya'daki etki alanının azalmaması adına aslında AGİT Minsk Grubunun etkisini kırmak istemektedir. Çünkü Kafkasya etki alanı içinde bir bölgedir ve bu bölgeye başka hiçbir kimse- nin müdahil olmasını istememektedir. Bu bağlamda Rusya Ermenistan devletine yeterince baskı uygulamamakla beraber sürecin işleyişini de ağırlaştırmaktadır. Ermenistan ise stratejik öneminin karşılığını Rusya'dan destek görerek almaktadır.

40. Enerji Yolları Projelerinde Olmaması Ermenistan Devleti ve Halkı İçin Hangi Kayıpları Doğurmuştur?

Elnur İsmayilov'un, "Rusya'nın Avrasya Birliği Projesi ve Ermenistan" başlıklı yazısında, "Rusya eski Sovyet coğrafyasının etki alanından çıkmasını engellemek ve SSCB'yi fiilen canlandırmak amacıyla bu bölgelerle ekonomik açıdan bütünleşmeyi mümkün kılacak projelere yönelmektedir. Nihai aşaması Avrasya Birliği'nin tesisi olan Gümrük Birliği sürecini başlatan Moskova, eski Sovyet coğrafyasında Batılı ülkelerin ve Çin'in nüfuzunu dizginlemeyi amaçlamaktadır." demektedir. Güney Kafkasya'dan şimdilik sadece Ermenistan, Rusya'nın Avrasya Birliği projesine katılacağını beyan etmiştir. Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan, 3 Eylül 2013 tarihli Rusya ziyareti sırasında Ermenistan'ın milli menfaatlerini göz önünde bulundurarak Gümrük Birliği'ne girme kararı aldığını ve Avrasya Birliği'nin kurulmasında katkı sağlamak istediğini ifade etmiştir.

Ermenistan, SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya'da stratejik ortaklığını sürdürdüğü yegâne ülke olmuş, iki ülke arasında askeri, ekonomik ve enerji alanlarında Rusya lehine asimetric bir ilişki gelişmiştir. Ermenistan, Rusya'nın koruması altında ve Kremlin'in stratejik hedeflerine uyum göstererek varlığını sürdürmeyi tercih etmiş, enerji alanında

Rusya'ya büyük ölçüde muhtaç duruma gelmiştir.

SSCB sonrası dönemde Ermeni ekonomisi ve enerji sektörü, Erivan'ın Dağlık Karabağ ve çevresini işgalde ısrar etmesi nedeniyle Rusya ve İran'a bağımlı haldedir. Azerbaycan ve Türkiye sınırı kapalı olan Ermenistan, bölgede doğu-batı doğrultusunda geliştirilen enerji ve ulaşım hatlarının dışında tutulmuş ve sadece kuzey-güney hattında dış dünyaya açılabilmiştir. Ermenistan 2012 yılı verilerine göre toplam ticaretinin yaklaşık % 20'sini Rusya ile gerçekleştirmektedir. Rusya hâlihazırda Ermenistan'ın en büyük ticari ortağı ve yatırımcısıdır. Rusya'da yaklaşık 1 milyon Ermeni göçmen işçi çeşitli sektörlerde çalışmaktadır. Ermeni işçilerin gönderdiği paralar, toplam nüfusun yaklaşık 3'te 1'inin yoksulluk sınırı altında yaşadığı ve yüksek işsizlik oranlarıyla mücadele eden Ermenistan'da ekonomiye önemli bir girdi sağlamaktadır. Ermenistan 2013 yılında toplam doğal gaz ihtiyacının % 81'ini, toplam petrol ihtiyacının % 60'tan fazlasını Rusya'dan tedarik etmiştir.

Ermenistan, Rusya'nın baskısından dolayı AB ile serbest ticaret anlaşmasını imzalamaktan vazgeçmiştir. Erivan, Rusya'dan ucuz doğal gaz almayı, bu ülkede çalışan bir milyon civarında Ermeni işçinin ülke ekonomisine daha fazla katkı yapmasını ve milli güvenliği ile ilgili sorunları çözmesini beklemektedir. Gümrük Birliği'ne ve Rusya ile ilişkilere önem veren Sarkisyan iktidarı bu kararın ülkeyi ekonomik ve askeri olarak güçlendireceğini savunmaktadır. Muhalefet ise Ermenistan'ın bağımsızlığının tehlikede olduğu görüşünü dile getirmektedir. Ermenistan'ın Gümrük Birliği'ne Haziran 2014'te üye olacağı beklenmektedir. Ermenistan gerek enerji ihtiyacından ötürü gerekse Türkiye ve Azerbaycan'la yaşadığı sorunlardan dolayı Rusya tarafından baskıya maruz kalmakta ve bu açmazdan günümüzde de kurtulamamaktadır.

41. Türk- Ermeni Münakaşasına Dair Moskova Arşivlerinden Çıkan Sonuçlar Nelerdir?

Rus devlet arşivindeki belgelerin ortak özelliği, Türkiye'nin tezlerini esas olarak doğrulaması ve Ermeni soykırımının uluslararası bir yalan olduğunu tartışmasız biçimde gözler önüne sermesidir. Rusya'da, Çarlık Rusya'nın ve Sovyet döneminin devlet arşivlerinde yapılan çalışmaları şöyle özetleyebiliriz:

1. Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında hem devletlerarası savaş düzeninde hem de halklar arasındaki boğazlaşmalarda, karşılıklı kırımlar (mukatele) yaşanmıştır. Çarlık Rusya'sı ordularında 200000 Ermeni askerinin savaştığı göz önünde tutulursa, çok sayıda askerin bu savaşta hayatını kaybettiği öncelikle saptanır. İkinci Ermeni çetelerinin yabancı devletlerle işbirliği ve etnik temizliğe girişmeleri nedeniyle, Osmanlı/Türk Devleti ile bu çeteler arasında çatışmalarda karşılıklı kayıplar verilmiştir. Üçüncüsü, ordular arasındaki savaş cephesi dışında, Ermeniler ve Müslüman halk (Türkler ve Kürtler) arasında da karşılıklı şiddet uygulanmış ve çok sayıda insan ölmüştür.

2. Belgeler, 1915-1920 yılları arasında Ermeni çetelerinin Kafkas ardında, Doğu Anadolu'da ve Kilikya olarak adlandırılan Adana ve Maraş bölgesinde Türkiye ve Azeri Türkleri ile Kürtlere yönelik sistemli kırım politikası izlediğini kanıtlamaktadır.

3. Hem devletlerarası savaşın, hem de Müslüman-Ermeni boğazlaşmalarının baş sorumlusu, Batı emperyalistler ve Çarlık Rusya'sıdır. Osmanlı Devletinin topraklarını paylaşmak isteyen büyük devletler, bağınaz milliyetçi Ermeni örgütlerini kışkırtarak savaşa sevk etmişlerdir. Osmanlı Devleti, TBMM hükümeti ve Müslüman halk, bu durumda savaş önlemleri almış ve ayaklanan Ermeni çetelerini şiddetle bastırarak haklı bir savaş vermiş, kendi vatanını savunmuştur.

42. İngiliz Arşivlerinde Türk-Ermeni Münakaşası İle İlgili Neler Bulunmaktadır?

İngiliz arşivlerinde Türk-Ermeni münakaşaları ile ilgili en önemli kaynaklar Londra'da "Public Record Office" olarak anılan İngiliz Devlet arşivlerinde bulunmaktadır. Bununla birlikte Oxford'taki Bodleian Kütüphanesinde, Londra'da "British Library" olarak bilinen İngiliz Kütüphanesinde ve Cambridge'de önemli belgeler yer almaktadır.

İngiltere, Amerika ve Fransa ile kıyaslandığında Ermeni diasporasının sayıca az olduğu ülkelerden biridir. Özellikle 19. yüzyıl itibarıyla İngiltere'ye yerleşmeye başlayan Ermeniler, bugün İngiltere'de 15000-20000 aralığında bir nüfusa sahiptir.

Türk-Ermeni ilişkilerini zehirlemeye yönelik en önemli yayınsa, 1916 yılında James Bryce ve Arnold Toynbee tarafından yazılan "The Treatment of Armenians in the Ottoman Empire" yani "Osmanlı İmparatorluğunda Ermenilere Yönelik Muamele" adlı kitabıdır. Kuşkusuz propaganda amacıyla kaleme alınan bu eser, yalnızca Ermeni ya da Ermenilere sempati duyan 2. ve 3. kaynaklardan sağlanmış bilgi ve yorumlardan oluşmuştur.

1880'lerden itibaren başlayan ve 1909 Adana olaylarına kadar gelen Ermeni taşkınlıklarından sonra, Ermeni militanların I. Dünya Savaşı döneminde Rusya, Fransa ve İngiltere'nin de kışkırtmasıyla isyan etmeleri neticesini İngiliz hükümeti, "Ermeni kırımı" olarak nitelmiş ve bu yolla hem Rusları daha da yanlarına çekmek hem de parçalamak istedikleri Osmanlı Devletini siyaseten de güçsüz bırakmak amacı taşımışlardır.

Toynbee daha sonraları yayınlanan ve Türkçeye de aktarılan "Hatıralar: Tanıdıklarım" adlı kitabında Mavi Kitap için; "Hükümetin propaganda için hazırladığını bilseydik

yapmazdık” demiş ve kitabın İngiltere Hükümeti tarafından Almanya karşıtı propaganda amacıyla yazıldığını belirtmiştir. Bunun yanında Toynbee, 1915 yılındaki Ermeni tehcirinin amacının “güvenlik” olduğunu, Yunanlıların ve Ermenilerin siyasi amaçlarının da bir meşruiyeti olmadığını” belirtmiştir.

43. Arşiv Kayıtlarında Türk- Ermeni Münakaşası Nasıl Betimlenmiştir?

Yakup Karataş’ın “Ermeni Meselesinin Enternasyonalizasyon Sürecine Dair Tespitler ve Osmanlı Diplomasisi” başlıklı çalışmasında:

Osmanlı arşiv kayıtları dikkate alındığında devletlerin müdahalesinin çoğu durumlarda Ermeni şikâyetlerinden kaynaklandığı anlaşılmıştır. Bu şikâyetler doğrultusunda Osmanlı hükümetine, Anadolu’da cinayet, yaralama, soygun, ırza geçme gibi olayların önüne geçmesi tavsiye edilerek böylece devletlerin müdahalesine meydan verilmemiş olacağı uyarısında bulunulmuştur. Burada himayesiz Ermenilerin, devletlerin müdahaleci tavırlarını tahrik etme konusundaki fırsatçılığı ve devletlerin de müdahale konusunda bahane aramak zorunda kalmamış oldukları ortaya çıkmaktadır.” denilmektedir.

1879 tarihinde İngiliz parlamentosunun kapanışında yaptığı konuşmada kraliçe, Osmanlı Devleti’nin Ermeniler lehine yapmayı taahhüt ettiği ıslahat konusundaki kendi teşviklerini anlatmış ve bu ısrarcı tavrını sürdüreceğini ifade etmiştir. Kraliçe, ıslahatların henüz tam anlamıyla yapılamamasını, savaşın olumsuz etkilerinin sürmesine bağlamıştır.

Sultan II. Abdülhamid ise, Kraliçe’nin bu nazik yaklaşımına karşılık aynı diplomatik nezaket içerisinde bir mektup kaleme alarak Berlin Muahedesi hükümlerinin padişahın emelleriyle tamamen uyduğunu ifade ederek bu hükümlerin uygulama alanına konulmasının kendisi için mukaddes bir vazife olduğunu vurgulamıştır.

İlerleyen zamanlarda Ermeni Meselesi, kendi içinde yaşamakta olduğu iç gerginlikler ve sınırları içindeki Ermenilerin de benzer politik taleplerde bulunabileceği riskinden dolayı Rusya’nın çekilmesinden sonra Batı’nın devreye girmesiyle her boyutuyla uluslararası bir sorun olarak gelişmeye başlamıştır. Başını İngiliz diplomatların ve ABD’li misyonerlerin çektiği Batılı aktörler Fransız Devrimi’nin ideolojisini ve Amerikan yaşam tarzını okullarında ve kiliselerinde ağırladıkları Ermenilere yeni ulusal idealler olarak benimsetmişlerdir. Öyle ki bir süre sonra Protestan olmak ve siyasi özerklik talep etmek Ermeniler arasında karşı konulamaz bir moda dönüşünce, geleneksel Ermeni kilisesi de otoritesini korumak için bu yönde bir değişim yaşamak zorunda kalmıştır.

Rus diplomat General Maevskiy hatıralarında (Ermenilerin Yaptığı toplu Katliamlar adlı kitaptan hareketle) şunları söylemektedir:

“Ermenilerin halk kahramanlığı hakkında bir şey duyan var mı? Özgürlük mücadelelerinin isimleri nereden kazanmış? Hiçbir yerden. Çünkü Ermenilerin “kahramanı” kurtarıcıdan çok milletin celladıydı.

“Karabağ’ın tarihi kökleri Antik çağa dayanır. Karabağ, Azerbaycan’ın tarihi temel taşlarından biridir. Bu bölge, Azerbaycan’ın önemli siyasi, kültürel ve manevi merkezidir... Lanetli Karabağ meselesi Ermenilerin yalan iddialarıyla yaratılmıştır.”

44. Sefir ve Devlet Adamlarının Söylemlerinde Türk- Ermeni Münakaşası İle İlgili Neler Söylenmektedir?

İzzet ve Tefik Paşa hükümetlerinin başlattığı ulusal inceleme yanında bir de uluslararası düzeyde inceleme için İspanya, İsveç, Danimarka, Felemenk hükümetlerine başvurulmuştur. Türk ve Ermeni temsilcilerinde yer aldığı bu kurulun yaptığı incelemeler

sonucunda, Ermenilerin hak iddia ettikleri Erzurum, Harput, Adana, Van gibi vilayetler üzerinde % 74 Müslüman, % 15 Ermeni nüfus bulunduğu tespit edilmiş ve Ermeni çetelerin bir milyon üzerinde Müslüman öldürdükleri saptanmıştır.

Tehcir için 30 kişilik bir kurulla Sivas'ta Mustafa Kemal Atatürk'le de görüşen Amerikan Generali James Harbord'a Mustafa Kemal Paşa: "Amerika, Fransa, İngiltere'de de buna benzer ölümler oluyor, hiçbir ulus suçlu görülüyor. Örneğin, İngiltere'nin barış zamanında ve savaş alanından uzak İrlandalılara; Rusya'nın Yahudilere ve Çerkezlere reva gördüğü işlemlere hemen hemen kayıtsız bakan dünya, Ermeni halkın göçü sırasında almaya zorunlu olduğumuz karar için, bize karşı haklı bir suçlamada bulunamaz" demiştir.

İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Sir John de Robeck'te, İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a yaptığı araştırma sonucu Ermenilerin bir milyon üzerinde Türk'ü öldürdüğünü bildirmiştir.

45. Devlet ve Fikir Adamlarının Ermeni Meselesi Hakkındaki Görüşleri Nelerdir?

Bu soruya cevaben evvela Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurucusu Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün Ermeni meselesi üzerine söyledikleriyle başlamamız doğru olacaktır. Atatürk Ermeni meselesi hakkında Nutuk'ta: "Şüphe edilmemek gerekirdi ki, Ermeni katliamı konusundaki sözler gerçeğe uygun değildi. Aksine, güney bölgelerinde, yabancı kuvvetler tarafından silahlandırılan Ermeniler, gördükleri koruyuculuktan cür'et alarak buldukları yerlerdeki Müslümanlara saldırmakta idiler. İntikam düşüncesiyle her tarafta insafsız bir şekilde öldürme ve yok etme siyaseti gütmekte idiler." demiştir.

Ermeni meselesi hakkında çalışmalarda bulunmuş Samuel A. Weems ise, "Ermenistan-Terörist Hristiyan Ülkenin Sırları"

adlı kitabında: "Ermeniler, Japon-Amerikalıların yapmadıklarını da yapmış olmasına rağmen: Osmanlı cephe hattının arkasında terörist saldırılarda bulundular, Osmanlıların savaştığı Rus ve Fransız ordularıyla birleştiler ve Osmanlı topraklarının kendilerine ait olduğunu düşündükleri bölümlerinde Müslümanlara, özellikle Türklere yönelik büyük bir etnik temizlik başlattılar" demektedir.

ABD'li tarihçi Guenter Lewy ise kendisinin 1915 olaylarını nasıl nitelediğine dair bir soru üzerine: "Olayları, soykırım olarak nitelemenin yanlış ve uygunsuz olduğunu söylesem de bir niteleme yapmanın kolay olmadığını düşünüyorum. Ben nelerin yaşandığını tarif etmeyi ve bu konuyu herkesin kendi ahlaki ve hukuki çıkarımlarına bırakmayı tercih ediyorum. Bence gerçek sorun, 1915'te neler olduğuna dair dengeli ve doğru görüşü ortaya koymaktır. Bu, şu ana kadar başarısız" demiştir.

Levon Panos Dabağyan ise: "*Ermeni'nin düşmanlığından korkulmaz. Çünkü onun yegane düşmanı yine Ermenidir*" diyerek aslında meselede Ermeni tarafının tutumunu özetleyen bir açıklamada bulunmuştur.

46. Görüntülü Aktarım Araçlarında Türk- Ermeni Münakaşası Nasıl Yer Almaktadır?

Ermeni diasporası desteğiyle, geçen zaman içinde Türk karşıtlığı birçok film yapılmış ve bu yolla insanları etkileme amacı güdülmüştür. İlk olarak "Stratejik Analiz" dergisinin 24. Sayısında yayınlanan Sedat Laçiner imzalı çalışmadan hareketle bunlardan bazıları şunlardır:

Halkım Nerede? (*Where Are My People?*): Klasikleşmiş bir J. Michael Hagopian yapımı 28 dakikalık belgeseldir. Birinci Dünya Savaşı ve sonrası dönem Ermeniler açısından değerlendiriliyor. Videokasetinin ABD'deki satış fiyatı 29 dolar'dır. 1965 yapımı olan bu

filmin Ermeni “soykırım” iddialarını belgeselleştiren ilk yapım olduğu belirtilmektedir.

Gölden Gelen Sesler: Gizli Bir Soykırım Hakkında Bir Film (Voices from the Lake: A Film About the Secret Genocide): 2000 yılında tamamlanan film son dönemde en çok ses getiren Ermeni filmleri arasında yer almaktadır. Michael Hagopyan tarafından yapılan İngilizce bu filme destek olan kurum ise Ermeni Vakfıdır. Filmin tanıtım broşürlerinde; *Gölden Gelen Sesler*’in “Ermeni soykırımı hakkındaki ilk uzun belgesel film” olduğu iddia edilmektedir.

Hasret (The Yearning, Karot): 1990 Ermenistan yapımı, 137 dakikalık bir sinema filmidir. Ermenistan’da yapılmış olmasına karşın Batı’daki Ermeni diaspora derneklerince tanıtımı yapılmakta ve dağıtımı gerçekleştirilmektedir. Filmin tanıtımlarında “Batı ve Doğu olarak ikiye ayrılmış bir milletin trajedisi” ifadeleri kullanılmakta ve Türkiye topraklarının “Batı Ermenistan” olduğu ısrarla vurgulanmaktadır.

Görev Berlin (Assignment Berlin): 1982 yapımı *Görev Berlin*’in yapımcısı ve yönetmeni ise Detroit’li (ABD) bir Ermeni olan Hrayr (Peter) Toukhanian’dır. Film Talat Paşa’nın Berlin’de suikasta uğrayışını tamamen bir Ermeni bakış açısıyla vermektedir. Filmde suikasta uğrayan Talat Paşa olmasına ve bu olayın yüzyılın ilk terör olaylarından biri olmasına karşın yönetmen *Görev Berlin*’de asıl terörist olarak Talat Paşa’yı ve arkadaşlarını göstermektedir.

Komitas: 1988 Batı Almanya yapımı ve 96 dakikalık bir filmidir. Uluslararası alanda en çok ses getiren Ermeni filmlerinden birisidir. Filmin yönetmeni bir Sovyet Ermenisi olan ve şu anda Berlin merkezli olarak çalışmalarını yürüten Don Askarian’dır. Kimi eleştirmenler Askarian’ı, Sergei Paradjanov’dan sonra gelen en önemli Ermeni yönetmen olarak değerlendirmektedir.

Samvel Ovasapian’ın başrolü oynadığı *Komitas*’ta Türklerin milyonlarca Ermeni’yi öldürdüğü iddiası ispatlanmış, genel kabul görmüş bir veri olarak alınmakta ve gelişmeler bu “varsayım” üzerine kurulmaktadır. Filme göre, filmin kahramanı olan *Komitas*, Kütahta doğumlu müzisyen bir Ermeni keşişi ve 1915 yılında Türklerin gerçekleştirdiği katliamları görünce aklını yitirmektedir. Filmse bundan sonra gelişen olayları konu alır.

47. Türk-Ermeni Münakaşasında Diyalog Çabalarının Ana Hatları Nelerdir?

9 Temmuz 2001 tarihinde altı Türk ve dört Ermeni tarafından bir “Türk-Ermeni Barışma Komisyonu” kurulmuş, komisyonun başlıca görevleri Terms of Reference adlı belge ile şu şekilde açıklanmıştır: “Türkler ve Ermeniler arasında karşılıklı anlayış ve iyi niyeti geliştirmek. Ermenistan ve Türkiye ilişkilerinin iyileştirilmesini teşvik etmek: Türk-Ermeni sivil toplum örgütleri ve Ermenistan dışındaki Ermeni toplumunda mevcut barışma arzusundan yararlanmak ve söz konusu örgütler arasında temas, diyalog ve işbirliğini desteklemek; doğrudan bazı faaliyetlere girişmek ve diğer kuruluşların projelerinin gerçekleştirilmesine yardımcı olmak; hükümetlere sunulmak üzere bazı tavsiyeler geliştirmek; iş dünyası, turizm, kültür, eğitimi, araştırma, çevre, medya ve güven artırıcı önlemler alanında resmî olmayan işbirliğini desteklemek, talep üzerine, tarihî, psikolojik, hukukî ve diğer alanlardaki bazı projeler için uzman incelemesi sağlamak.”

Komisyonun kurulmasına karşı Türkiye’de resmi bir tepki gelmezken Ermenistan Dışişleri, diyalogun sorunları çözümü için devletler düzeyinde yapılacak görüşmelerin yerini tutamayacağını ancak girişimi olumlu karşıladıklarını belirtmiştir.

Taşnaklar ise Türkiye ile diyaloga girmeyi, Türkiye’nin “soykırımı” tanımına, “ön yargılı tutumunu değiştirmesine” bağ-

lamış ve Taşnakların bu kampanyası etkili olmuş Ermenistan Millet Meclisinde siyasal çoğunluğu oluşturan partiler, Komisyonu kınanan bir karar almışlardır.

Türk-Ermeni Barışma Komisyonu'nun Ermeni tarafında özellikle de Ermenistan dışındaki Ermeni toplumunda değerlendiriliş biçimine baktığımızda bu toplum kesimin diyaloga hiç hazır olmadığı ve ileri sürdükleri iddiaların araştırılmasını bile istemedikleri zaten çok net bir şekilde görülmektedir.

Ancak elbette Türk- Ermeni diyalogunun sona erdiğini söylemek mümkün değildir.

48. Münakaşanın Çözüm Yolları Üzerine Neler Söylenbilir?

Türk-Ermeni münakaşası ekseninde, Türkiye açısından resmi ağızdan verilebilecek cevabı Ahmet Davutoğlu'nun sözlerinde buluyoruz.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun 15 Nisan 2010 yılında basına verdiği ve Cumhuriyet gazetesinde çıkan demecinde: "Türk-Ermeni meselesinin Türkiye ile ABD arasındaki bir konu olması da hiçbir mantık görmediğini de belirterek, "Türkiye ve Ermenistan iki komşu ülke. Yüzyıllardır birlikte yaşıyorlar. Eğer anlaşamadığımız bir konu varsa aramızda konuşabiliriz. Ancak bunun Türk-Amerikan ilişkilerinin bir ögesi olmaması gerektiğini düşünüyoruz" dedi. Davutoğlu konuşmasında; "komşularıyla "sıfır sorun" politikasını Ermenistan'a da uygulamak istediklerini vurguladı. Davutoğlu, "Yanı başımızda istikrarsızlığın kaynağı fakir bir komşu değil, zengin bir Ermenistan istiyoruz. Tüm komşularımızın zengin ve bizimle barış içinde olmasını arzu ediyoruz. Protokolleri imzalarken ki vizyonumuz da buydu" diye konuştu.

"Türk ve Ermeni ulusları arasında, sadece devletler düzeyinde değil, Paris'te, Los

Angeles'ta olsun, yeni bir uzlaşma dönemi istediklerini dile getiren Davutoğlu "Tarihimize ilgili olarak Ermeni dostlarımızı dinlemeye hazırız" dedi. Hiç kimsenin, hafızasını tek taraflı olarak karşı tarafa empoze etmemesi gerektiğini vurgulayan Davutoğlu, 1915 dönemiyle ilgili olarak, Balkanlardan, Kafkaslardan da 3-4 yılda 2 milyon Türk'ün göçte zorlandığını" hatırlatarak; tarihin parlamentolar yoluyla siyasileştirilmesini asla kabul etmeyeceklerini vurguladı ve "(Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesindeki Ermeni tasarısı oylaması) 22'ye karşı 23 yerine tersi olsaydı, tarihle ilgili yorumlamalar değişecek miydi? Bu mantıklı ve etik değil" ifadesini kullandı.

49. Türk Diplomatları Kimler Katletmişlerdir?

Türkiye'ye karşı savaşmak üzere kurulan Ermeni terör örgütlerinin arasından iki tanesi bugün bilinen ve diğerlerinin önüne çıkan terör örgütleridir. Bunlardan ilki; ilk Ermeni terör örgütü olan ve Ermenistan'ın Kurtuluşu İçin Ermeni Gizli Ordusu (Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia) adını taşıyan aşırı sol eğilimli, Hınçaklara dayanan ASALA; diğeri ise, Ermeni Soykırımı İçin Adalet Komandoları (Justice Commandos for Armenian Genocide) adını taşıyan JCAG'dır. Bu terör örgütü ASALA gibi Marksist- Leninist dünya görüşüne sahip değildir. Milliyetçi bir görüş taşımakta ve yabancı devletlerden değil sadece Ermeni Diasporasından destek aldıklarını söylemektedirler.

Ermeni terör örgütleri 1975'ten başlayarak otuz ikisi Türk diplomat olmak üzere, diplomatların aileleri, devlet görevlileri olmak üzere yetmiş kişinin ölümüne, 524 kişinin yaralanmasına neden olmuşlardır. 1986 yılına gelindiğinde örgütler arasında kopukluklar başlamıştır. Bunun nedenleri arasında, örgütlerin artık Türk olmayanlara da zarar vermeye başlaması, Fransa gibi ülkelerin te-

rörist metotları kabul etmeyeceğini söylemesi ve sözde Ermeni soykırımının dünya kamuoyuna yeterince duyurulduğuna inanmalarındır.

Türkiye'nin Los Angeles Başkonsolosu Mehmet BAYDAR ve Konsolos Bahadır DEMİR, 78 yaşındaki Amerikan uyruklu Ermeni Gurgen (Karakin) Yanikiyan tarafından 27 Ocak 1973'te şehit edilmiştir. Türk diplomatlara karşı ilk saldırı olarak nitelenen bu olay, daha sonra bir cinayetler zincirini başlattı ve örgütlü Ermeni terörüne örnek oluşturmuştur.

Türkiye'nin Viyana Büyükelçisi Daniş TUNALIGİL, büyükelçiliği basan Ermeni teröristlerce 22 Ekim 1975'te, Paris Büyükelçisi İsmail EREZ ve makam şoförü Talip YENER 24 Ekim 1975'te, Beyrut Büyükelçiliği Başkâtibi Oktar CİRİT 16 Şubat 1976'da, Vatikan Büyükelçisi Taha CARİM 9 Haziran 1977'de, Madrid Büyükelçisi Zeki KUNERALP ve eşi Necla KUNERALP ile birlikte emekli büyükelçi Beşir BALCIOĞLU 2 Haziran 1978'de, Hollanda'daki Türkiye Büyükelçisi Özdemir BENLER'in oğlu Ahmet BENLER 12 Ekim 1979'da, Paris Turizm Müşaviri Yılmaz ÇOLPAN 22 Aralık 1979'da, Atina Büyükelçiliği İdari Ataşesi Galip ÖZMEN ile 14 yaşındaki kızı Neslihan ÖZMEN 31 Temmuz 1980'de, Avustralya Başkonsolosu Şarık ARIYAK ile koruma görevlisi Engin SEVER 17 Aralık 1980'de, Paris Büyükelçiliği Çalışma Ataşesi Reşat MORALI ile din görevlisi Tecelli ARI 4 Mart 1981'de, Paris Başkonsolosluğu güvenlik görevlisi Cemal Özen 24 Eylül 1981'de, Los Angeles Başkonsolosu Kemal ARIKAN 28 Ocak 1982'de, Boston Fahri Başkonsolosu Orhan GÜNDÜZ 5 Mayıs 1982'de, Lizbon Büyükelçiliği İdari Ataşesi Erkut AKBAY 7 Haziran 1982'de, Ottawa Büyükelçiliği Askeri Ataşesi Atilla ALTİKAT 27 Ağustos 1982'de, Burgaz Başkonsolosluğu İdari Ataşesi Bora SÜELKAN 9 Eylül 1982'de, Belgrad Büyükelçisi Galip BALKAR 9 Mart'ta düzenlenen silahlı saldırı sonucu kaldırıldığı hastanede 11 Mart 1983'te, Brüksel Büyükelçiliği İdari

Ataşesi Dursun AKSOY 14 Temmuz 1983'te, Tahran Büyükelçiliği Sekreteri Şadiye YÖNDER'in eşi Işık YÖNDER 28 Nisan 1984'te, Viyana Büyükelçiliği Çalışma Ataşesi Erdoğan ÖZEN 20 Haziran 1984'te, BM Temsilciliğinde görevli Evner ERGUN 19 Kasım 1984'te, Tahran Büyükelçiliği Ticaret Müşavir Yardımcısı Işıl ÜNEL 27 Mart 1984'te, Atina Büyükelçiliği Basın Ataşesi Çetin GÖRGÜ 7 Ekim 1991'de, Bağdat Büyükelçiliği İdari Ataşesi Çağlar YÜCEL 11 Aralık 1993'te ve Atina Büyükelçiliği Müsteşarı Haluk SİPAHIOĞLU 4 Temmuz 1994'te şehit edilmiştir.

50. İlk Ermeni Başbakanı Ovannes Kaçaznuni'ni Hangi İtirafalarda Bulunmuştur, Bu İtirafaların Üzerine Neler Söylenebilir?

Ermenistan'ın ilk başbakanı Kaçaznuni'nin 1923'te parti kongresine sunduğu tebliğ metin Mehmet Perinçek tarafından Rus arşivlerinde bulunmuş ve kitaplaştırılmıştır. Satır başlarına kısaca göz atmak gerekirse Kaçaznuni'nin itirafları şöyledir:

“Türlere karşı ayaklandık. Barışı sabote etmek için savaştık bile. Artık hepimiz Türklerin düşmanı olan İtilaf devletlerinin kampındaydık. Türkiye'den “denizden denize Ermenistan” talep etmekteydik. İtilaf devletlerinin ordularını Türkiye'ye göndermeleri ve hâkimiyetimizi temin etmeleri için Avrupa ve Amerika'ya resmî çağrılar yaptık. Nihayet şu da var ki, var olduğumuz sürece aralıksız olarak Türklerle savaştık. Öldük ve öldürdük. Artık, Türlere ne gibi bir güven telkin edebiliriz ki?”

“Askerî operasyonlara katıldık. Kandırıldık ve Rusya'ya bağlandık. Tehcir doğrudu ve gerekliydi. Gerçekleri göremedik, olayların sebebi biziz. Türklerin millî mücadelesi haklıydı. Barışı reddetmemiz ve silahlanmamız büyük bir hataydı...”

“1915 yaz ve sonbahar döneminde Türkiye Ermenileri zorunlu bir tehciye tâbi

tutuldu. Türkler ne yaptıklarını biliyorlardı ve bugün pişmanlık duymalarını gerektirecek bir husus bulunmamaktadır. Bu yöntem en kesin ve uygun olanıydı...”

“Onlar küçük Asya’da istiklallerini hiç olmazsa bir şekilde temin edebilmek için Sevr Antlaşması’na askerî güçle karşı koymak zorundaydılar. Bizim bu dönemde barışı reddetmemiz ve silahlanmamız büyük bir hataydı. Çok geçmeden sınırlarımıza askerî operasyonlar başladığında, Türkler bizimle bir araya gelmeyi ve görüşmelere başlamayı teklif ettiler. Biz ise onların bu teklifini geri çevirdik. Bu büyük bir hataydı.”

Bu şekilde daha birçok itirafın neticesine en iyi yorumu yine Kaçaznuni’nin kendisi yapmıştır:

“İtilaf devletleri bizi hep Anadolu’da bir Ermenistan hayaliyle kandırdı. Bu boş hayale kapılarak Taşnak çeteleri kurup, 7 cephede savaşan Osmanlı ordularına silah ve mühimmat götüren birliklere saldırdık. Sonuçta İtilaf devletleri verdiği sözü tutmadı. Biz de Osmanlı’ya ihanetimizin bedelini tehcir ile ödedik. Böyle yapmasaydık belki de bu tehcir olayı başımıza gelmezdi.”

Azerbaycan-Ermeni Münakaşasının Kronolojisi

1724, 10 Kasım: Rusya İmparatoru Birinci Petro, Ermenilerin Güney Kafkasya’ya ve aynı zamanda Azerbaycan topraklarına sürülmesine ferman vermiştir.

1828, 10 Şubat: Rusya’yla İran arasında imzalanmış Türkmençay Antlaşmasının 15. maddesine göre Ermeniler, İran’dan Azerbaycan’ın Karabağ, Şeki, Şamahı, Nahcivan, Göyçe ve Erivan bölgelerine yerleştirilmeye başlamıştır.

1828, 21 Mart: Rus Çarı I. Nikolay’ın fermanıyla Rusya tarafından işgal edilmiş Azerbaycan’ın Erivan ve Nahcivan Hanlıkları bölgesinde “Ermeni Vilayeti” oluşturulmuştur.

1829, 2 Eylül: Rusya’yla Osmanlı Devleti arasındaki Edirne Antlaşmasına göre Ermenilerin Azerbaycan topraklarına göç etmesi resmileştirilmiştir.

1828-1830: İran’dan Azerbaycan’ın Karabağ, Nahcivan ve Erivan topraklarına 40 bin Ermeni ailesi yerleştirilmiştir.

1828-1830: Osmanlı topraklarından 84 bin Ermeni ailesi daha Azerbaycan topraklarına yerleştirilmiştir.

1836: Ermenilerin tahrikiyle Rus Çarı I. Nikolay, Arnavut kilisesinin iptaliyle ilgili bir ferman imzalamış ve Arnavut kilisesi Ermeni kilisesinin riayetine girmiştir.

1890: Ermeniler Tiflis’te “denizden denize” büyük Ermenistan hülyasını gerçekleştirmek, Türk- Müslüman toplumunun tarihi topraklarını zapt etmek için terörist “Taşnaksutyun” partisini kurmuşlardır.

20. Yüzyıl Başında: Rus tarihçi N. Şavrov’un bilgilerine göre, Güney Kafkasya’da 1 milyon 300 bin Ermeni yaşıyordu. Bu insanlardan 1 milyonu ise bu bölgeye sonradan yerleştirilmiştir.

1905, 6-9 Şubat: Çar, hâkim dairelerin yardımcılarıyla Bakü şehrinde silahlı Ermeni grupları tarafından binlerle Azerbaycanlı öldürülmüştür.

1905, 5 Mayıs: Ermeniler Nahcivan’da Azerbaycanlı ahalie karşı soykırıma başladılar.

1905, 24 Mayıs: Taşnak kuvvetleri Erivan şehrinde Azerbaycanlı ahalie karşı soykırım yaptılar.

1905, Mayıs-Haziran: Erivan bölgesinin Mengus, Güllüce, Kemal, Ulu ve Tekye köyleri Taşnak kuvvetleri tarafından kanlı soykırımlara maruz bırakılmıştır.

1905, Haziran-Temmuz: Türkiye’den ve İran’dan Müslüman gönüllüleri Erivan’a yardıma gelerek şehrin Azerbaycanlı ahalisinin tamamen öldürülmesine karşı tedbir aldılar.

1905, *Haziran*: Cebrayıl kazası, Ermeni- Taşnak kuvvetlerinin soykırımına maruz kaldı.

1905, *Haziran*: Zengezur kazası, Ermeni- Taşnak kuvvetlerinin soykırımına maruz kaldı.

1905, 16-21 *Ağustos*: Taşnak kuvvetleri özel hazırlıktan sonra Şuşa şehrinde Azerbaycanlı ahaliye karşı soykırımlar yaptılar.

1905, 26 *Kasım*: Ermeni silahlı birlikleri Nahcivan'ın Cehri köyünü yerle bir ettiler.

1905-1906: Ermeni- Taşnak birlikleri tarafından Bakü'de ve Azerbaycan'ın çeşitli bölgelerinde binlerce Azerbaycanlı insanı katletmiş, 158 Müslüman köyü dağıtılmış ve tarumar edilmiştir.

1906, *Ağustos*: Ermeni- Taşnak birliklerinin Azerbaycanlı ahaliye karşı yapmış oldukları soykırımlardan korunma amacıyla Şuşa'da "Difai- Müdafaa" partisi oluşturuldu. Partinin Gence, Bakü, Ağdam, Berde, Yevlah, Karyagin, Terter, Nahcivan, Kars, Vladikafkas'ta şubeleri oluşturuldu.

1918, 31 *Mart-2 Nisan*: Bakü'de Taşnak- Bolşevik birlikleri 12 binden fazla Türk-Müslüman ahaliyi katletti. Taşnak kuvvetleri Bakü'nün Müslüman ahalesinin 400 bin Manat değerindeki ziynet eşyalarına el koyup kendi hesaplarına geçirdi. Bakü'nün birçok tarihi mekânını ve aynı zamanda İsmailiye binasını, "Dağıstan" ve "İskenderiye" konaklarını, "Kaspi" gazetesinin binasını ve Kuran-ı Kerim'in Azeri Türkçesiyle basılmış olan beş bin nüshasını yaktılar.

1918, *Mayıs-Temmuz*: Şamahı kentinde S. Lalayan'ın öncülüğünde Taşnak- Bolşevik askeri birlikleri tarafından 8 binden fazla Azeri halk katledildi, kentin tüm tarihi abideleri yakılarak yok edildi. Şamahı kenti 1 milyar Manat değerinde zarara uğradı.

1918, *Mart-Temmuz*: Şamahı kazasında 53 Azerbaycanlı köyü Taşnak- Bolşevik bir-

likleri tarafından dağıtılmış ve yağmalanmıştır. Bu soykırımda 8027 kişi katledilmiştir. Onlardan 4190'ı erkek, 2560'ı kadın, 1277'si ise çocuktur. Kazan'ın 53 köyü 339,5 milyon Manat tutarında zarara uğramıştır.

1918 *Nisan-Temmuz*: Küba kazasının Amazasp'ın yönettiği Taşnak askeri birlikler tarafından 16 bin Türk- Müslüman, 3 bin Yahudi katledilmiştir. Kazan'ın 162 köyü dağıtılmıştır ve bu köylerin 35'i şu anda mevcut değildir. 2007 yılında Küba kentinde arkeolojik kazılar esnasında çok sayıda insan kemikleri bulunmuştur. Bu mezarlıkların 1918 yılında Taşnak-Bolşevik birlikleri tarafından katledilen Azerbaycanlılara ait olduğu kanıtlanmıştır.

1918, *Mart-Eylül*: Lenkeran kazasında Taşnak- Bolşevik birlikleri tarafından 2 binden fazla Azerbaycanlı katledilmiş ve malları yağmalanmıştır.

1918, *Mart-Mayıs*: Zengezur kazasında Andronik, Nejde, Dro'nun yönettiği askeri birlikler tarafından 115 Müslüman köyü yıkılmıştır. Onlardan 3257'si erkek, 2276'sı kadın, 2196'sı çocuktur. 1060 erkek, 794 kadın ve 485 çocuk ise sakat bırakılmıştır. Kazan'ın Azerbaycanlı insanları 1 milyon Manat tutarında ekonomik zarara da uğramıştır.

1918, *Mart-Mayıs*: Erivan kazasında 199 Azerbaycan köyü yağmalanmıştır.

1918, 29 *Mayıs*: Tiflis'te Azerbaycan Milli Şurasının ikinci toplantısında Azerbaycan'ın tarihi kenti olan Erivan'ın Ermenilere başkent gibi verilmesi kararı alınmış, Ermeniler bunun neticesinde Yelizavetpol (Gence) bölgesinin bir kısmına ait olan iddialarından vazgeçtiklerini beyan etmişlerdir.

1918, 20-25 *Haziran*: Ermeni silahlı birlikleri Andronik'in emriyle Culfa'da Aras nehri üzerindeki köprüyü bombalamışlar, Ordubad'daysa 2000 Azerbaycanlı'yı katletmişlerdir. Ermeniler'den kaçan 300 kişi ise Aras nehrini geçerken boğulmuştur.

1918, 26 Kasım: Ermeni askeri birlikleri tarafından Mehri bölgesinde Levhaz köyünde 70 ev, Tey köyünde 75 ev, Mülk köyünde 30 ev, Gül köyünde 10 ev, Benövşepuş köyünde 5 ev, Tağemir köyünde 25 ev, I. Vertenezur köyünde 100 ev, II. Vertenezur köyünde 60 ev dağıtılmış, 200 Azerbaycanlı katledilmiştir.

1918, 5 Aralık: Japon lakaplı Taşnaklının yönetimi altında 1200 kişilik Ermeni askeri birliği Nahcivan'da 40 kilometre kuzeyde Almalı nahiyesinde 516 erkeği katletmiş ve genç kadınları esir almıştır. Sabahında ise 2000 erkek katledilmiş, 40 kadın ve çocuksa yakılmıştır.

1918-1920: Andronik, Dro, Nejde ve başka Ermeni askeri birliklerinin Azerbaycan topraklarında yapmış oldukları cinayetler sonucunda 565 bin Azerbaycanlı kendi topraklarından kovulmuş veya katledilmiştir.

1919, 19 Kasım: Hamazasp'ın başkanlığında Taşnak grupları Zengezur'un Okçu köyüne girerek küçük büyük 1400 Azerbaycanlıyı katlettiler.

1919-1920: Ermeni katil gruplarının tecavüzü sonucunda Batı Azerbaycan'dan 220 bin kişi mülteci konumuna düştü. 45 bin Azerbaycanlı ise açlık ve hastalıktan öldü.

1920, 19 Haziran: Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin ilk hükümet başkanı Feteli Han Hoyski Tiflis'te "Taşnaksütyun" terörist partisinin üyeleri tarafından katledildi.

1920, 19 Haziran: Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin Adliye Bakanı Halil Bey Hasmemmedov Tiflis'te "Taşnaksütyun" terörist partisinin üyeleri tarafından katledildi.

1930, 21 Aralık: Aldere, Levhaz, Astazur, Nüvedi ve diğer bölgeler Ermensitan'a verildi.

1947, 23 Aralık: "Ermenistan SSCB'den çiftçilerin ve diğer Azerbaycanlı nüfusun Azerbaycan SSCB'nin Kür- Aras ovalığına

göçürülmesi" hakkında SSCB Bakanlar Kurulu Başkanı İ. V. Stalin'in imzasıyla 4083 sayılı kararı kabul etti. Karara göre, Ermenistan SSCB'den Azerbaycan SSCB'nin kür- Araz ovalığına 1948 yılında 10 bin, 1949 yılında 40 bin, 1950 yılındaysa 50 bin Azerbaycanlının geçirilmesi planlanmıştır.

1948-1953: Ermenistan SSCB'den Azerbaycan SSCB'ye 150 bin Azerbaycanlı sınır dışı edildi.

1965, 24-25 Nisan: Erivan'da sözde Ermeni soykırımı bahanesiyle "Taşnaksütyun" partisinin yönetimi altında 400 bin kadar Ermeni sokaklarda Türkler aleyhine gösteri yaptı ve Dağlık Karabağ'ın, Nahcivan'ın ve Türkiye'nin büyük bir kısmının Ermenistan'a verilmesini talep etti.

1984, 17 Haziran: Bakü'de 106 numaralı yolcu otobüsü Ermeni terörist Vartanov tarafından bombalanmış, bunun sonucunda iki çocuk annesi bir kadın ölmüş, birkaç kişi yaralanmış ve otobüs kullanılamaz hale gelmiştir.

1988, Şubat: Hankentin'de "Krunk" (Turna) adında Ermeni terörist teşkilatı oluşturuldu.

1993, 1-3 Nisan: Taşnaksütyun terörist teşkilatının gösterişle Ermeni askeri birlikleri Karabağ'ın dağlık kısmının sınırlarından kenarda yerleşen Kelbecer ilini işgal ettiler. Neticede 60698 Azerbaycanlı kendi yurtlarından kovuldu. Kelbecer'in işgali sonucunda 511 kişi öldü, 321 kişi kayboldu veya esir alındı, mülki nüfustan 50 kişi yaralandı. İlk hesaplamalara göre Kelbecer ili 761 milyon dolar civarında maddi zarara uğradı.

1993, Nisan: NATO'nun Güvenlik Kurulu, 3205. toplantısında Azerbaycan Cumhuriyetinin Kelbecer ilinin Ermeni askeri birlikler tarafından işgal edilmesiyle ilgili 822 sayılı kararı kabul etti. Kararın 1. Maddesi, işgalci kuvvetlerin hem Kelbecer ilinden, hem de Azerbaycan'ın işgal olunmuş diğer illerinden derhal çıkarılması oldu.

1993, 2 Haziran: Bakü tren garının ihtiyat yolunda durmuş olan yolcu treni Ermenistan özel hizmet organları tarafından ele geçirilmiş ve Rusya vatandaşı Hatkovski tarafından patlatılmıştır.

1993, 26-28 Haziran: Ermeni askeri birlikleri Azerbaycan'ın Ağdere il merkezini ve onun köylerini işgal etti.

1993, 23-24 Temmuz: Dağlık Karabağ'ın sınırında bulunan Ağdam kenti Ermeni askeri birlikleri tarafından işgal edildi. Ağdam'ın 150 bin nüfusu kendi topraklarını terk etmeye mecbur edildi. Ağdamlılar, Ermeni askeri birliklerine karşı savaşırken 6 bin şehit verdi.

1993, 29 Temmuz: NATO'nun Güvenlik Kurulu, 3259. toplantısında Azerbaycan Cumhuriyetinin Ağdam ilinin Ermeni askeri birlikleri tarafından işgal edilmesiyle ilgili 853 sayılı kararı kabul etti. Kararın 3. Maddesi, Ağdam ilinin ve Azerbaycan Cumhuriyetinin yakın zamanda işgal edilmiş diğer bölgelerinin de kayıtsız şartsız egemenliğine kavuşmasını sağladı.

1993, 23 Ağustos: Karabağ'ın dağlık kısmından kenarda yerleşen Fuzuli kentini ve onun köylerini Ermeni askeri işgal etti. Sonuçta Azerbaycanlı 152860 kişi yaşadıkları toprakları toprakları terk etmek zorunda kaldı.

1993, 24 Ağustos: Dağlık Karabağ'ın sınırında bulunan Cebrayıl kenti ve onun köyleri Ermeni askeri birlikleri tarafından işgal edildi. 57125 Azerbaycanlı yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kaldı.

1993, 31 Ağustos: Dağlık Karabağ'ın sınırında bulunan Gubadlı kenti ve onun köyleri, Ermeni askeri birlikleri tarafından işgal edildi. Sonuçta Azerbaycanlı 31364 kişi yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kaldı.

1993, 14 Ekim: NATO Güvenlik Kurulu, 3292. toplantısında kabul ettiği 874 sayılı kararda işgal edilmiş Azerbaycan illerinden

Ermeni kuvvetlerinin çıkarılmasının önemini tekrar vurgulamıştır.

1993, 30 Ekim: Dağlık Karabağ'ın sınırlarından olan Zengilan kenti ve onun köyleri Ermeni askeri birlikleri tarafından işgal edilmiş ve neticede Azerbaycanlı 34924 kişi yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalmıştır.

1993, 12 Kasım: NATO Güvenlik Kurulu, Zengilan kentinin ve Horadiz kentinin Ermeni askeri birlikler tarafından işgal edilmesiyle ilgili 884 sayılı kararı kabul etmiştir. Bu kararın ikinci maddesi, Ermeni askeri birliklerinin Azerbaycan Cumhuriyetinin Zengilan ilini ve işgal edilmiş diğer illerinin işgalinden kurtarılması amacını taşımaktadır.

1994, 1 Şubat: Bakü tren garında Ermeni teröristleri tarafından Kislovodsk-Bakü yolcu treni patlatılmış, bunun sonucunda 3 kişi ölmüş, 20'den fazla kişi ise yaralanmıştır.

1994, 9 Şubat: Hudat istasyonunda Ermeni teröristleri tarafından yolcu vagonu patlatıldı.

1994, 19 Kasım: Hamazasp'ın başkanlığında Taşnak grupları Zengezur'un Okçu köyüne girerek küçük büyük 1400 Azerbaycanlı'yı katletmiştir.

1994, 19 Mart: Bakü metrosunun "20 Ocak" istasyonunda Ermeni teröristleri tarafından yolcu treni patlatıldı. Sonuçta 14 kişi öldü, 42 kişi ise yaralandı.

1994, 13 Nisan: Dağıstan'ın "Dages-tanskiye ogni" istasyonunda Moskova- Bakü yolcu treninde yine bombalı saldırı sonucu 6 kişi ölmüş, 3 kişiye yaralanmıştır. Araştırmalar sonucunda Ermeni özel örgütlerinin bu kanlı terör eylemi için askeri esirleri kullandıkları kanıtlanmıştır.

Sonuç

Gündüz Aktan'ın "Devletler Hukukuna Göre Ermeni Meselesi" başlıklı çalışmasından hareketle:

- Ermeniler Osmanlı İmparatorluğunun toprakları üzerinde önce otonomi sonra bağımsız devlet kurmak için siyasi ve silahlı faaliyetlerde bulduklarından, siyasi grup niteliğindedir. Bu nedenle sözleşme 2. maddesi (Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme) tarafından korunan dört grup arasına girmemektedirler.

- Osmanlılarda Nazilerin Yahudilere karşı duyduğu antisemitizme benzer bir antiErmenizm, bir başka deyişle Ermenilere karşı ırkçı bir nefret bulunmadığından tehcir, Ermenileri, grup niteliğiyle yok etme saikiyle yapılmamıştır. Tehcir kararı, Ermenilerin Rusya ile tarihi anlaşmalarla teyit edilen dostluk ve işbirliği çerçevesinde, Rus işgal ordularıyla birleşip Osmanlı ordularına karşı harekâtını önlemek ve “vilayat-ı sitte” denen doğu bölgesindeki nüfusun %84’ünü oluşturan Türk ve Müslümanları, Balkanlardaki gibi soykırım boyutlarında bir etnik temizlikle yok etmesine engel olmak için alınmıştır. Tehcirin nedeni askeri ve Türk- Müslüman nüfusun varlığını korumak açısından da siyasidir.

- Osmanlı hükümetinde, Sözleşme 2. maddede aranan Ermenileri yok etme iradesi bulunmamaktadır. Yok etme niyetini kanıtlayacak yazılı ve sözlü belgeler olmadığı gibi, tüm belgeler tam tersine Ermenilerin korunmasını ve rahatça iskan edilmelerini öngörmektedir. Ölen Ermenilerin sayısı, soykırımın mevcudiyetini ispattan çok uzaktır. Ermeni ölümlerinin önemli bir bölümü tehcir dışı nedenlerden kaynaklanmıştır. Aynı nedenlerle vuku bulan Türk ölümleri çok daha yüksektir. Bu nedenlerle tehcir Sözleşme 2(c) anlamında, gizli ya da dolaylı bir soykırım değildir.

- Katolik ve Protestan Ermenilerle, İstanbul, Aydın (İzmir dâhil) ve Kütahya Ermenilerinin tehcire tabi tutulmaması, Osmanlıların gücünün yetersizliğinden ziyade, diğer bölgelerdeki Gregoryan Ermenilerin Rusların dindaşı olarak ve Rus ordularının ilerleme hattı üzerinde bulunmaları dolayısıyla tehcir

edildiğini göstermekle, olayın askeri nedenini teyit etmektedir.

- Bu koşullarda Sözleşmeye göre soykırım olmayan tehcirin, hukuken insanlığa karşı suç kategorisine girdiği de savunulamaz. Zira tehcir sırasında Roma Statüsü 7. maddede aranan şartlar yerine gelmemiştir. Yani Ermeni nüfusa karşı “yaygın ve sistematik bir saldırının parçası olarak”, insanlığa karşı suç oluşturan fiillerin çoğunun birlikte işlendiği bir durum ortaya çıkmamıştır. Tehcir, etnik temizlikten farklı olarak, Ermenilerin şiddetle yerinden atılmasını amaçlamamıştır. Ermenilere karşı dini veya başka bir nedenle mezalim yapılması söz konusu olmamıştır. Tehcir askeri güvenlik nedenleriyle yapıldı. Bunun da ötesinde, Ermenilerin işgalci Rus ordularıyla birleşerek, Balkan Savaşları’ndaki gibi bölgede çoğunlukta olan Türk ve Müslümanların soykırım boyutunda bir etnik temizlik yapmalarını engellemeyi amaçladı. Bölgedeki çeteler, devletin olmayan saldırı kastını bilmelerine de imkân bulunmadığından, kendi özel amaçlarıyla göç halindeki Ermenilere saldırmış, öldürmüş ve mallarını yağmalamışlardır. Üç cephede çarpışan Osmanlı elindeki sınırlı jandarma güçleriyle Ermenileri etkin biçimde koruyamamıştır. Benzer iklim, coğrafya, gıdasızlık, ilaçsızlık ve hastalık şartları nedenleriyle, göçe zorlanan sivil Türklerin ölümlerinin, Ermenilerden fazla olması da tehcirde dolaylı yoldan yok etme amacı bulunmadığını göstermektedir.

- Nihayet göç ettirilene karşı göç ettirenlerde bir acıma duygusu, istenmeyen olaylara karşı bir pişmanlık ve saldırganlara karşı kızgınlık doğuyor. Adi suç kategorisine giren sanıklar savaş sonunda önce yargılanıyor ve çoğu idam ediliyor.

- Tarih, Ermenilerin bağımsızlık için silahlı siyasi faaliyette bulunan bir siyasi grup olduğunu açıkça gösteriyor. Bir siyasi gruba karşı mücadelede işlenen suçlar, tabii şayet işlenmişse, hukuken soykırım tanımına girmez.

- Yine de Ermeni ölümlerinin iddia edilenin çok altında kalan sayısı ve bu ölümlerin çoğunluğunun tehcir dışı vuku bulmuş olması gerçeği tehcirin yok etme kastını gizleyen bir soykırım fiili olmadığını gösteriyor. Aksi halde, “soykırımcı” Türklerin “soykırım kurbanı” Ermenilerden çok daha fazla kayıp verdiği, garip ve izahı zor bir soykırımla karşı karşıya kalmış olacaktık.

Azerbaycan Cumhuriyeti 20 yılı aşkın bir süredir Ermenistan’la savaş ortamında yaşamaktadır. Topraklarının yüzde 20’si Ermeni işgalcileri tarafından zapt edilmiş, 1 milyondan fazla vatandaşı ise mülteci düşmüştür. İşgal altındaki toprakların kayıtsız şartsız boşaltılması hakkında BM Güvenlik Konseyi’nin 822, 853, 874, 884 sayılı kararları ise şimdiye kadar yerine getirilmemiştir. Bu adaletsizliğe ise dünya hâlâ ses çıkarmamaktadır.

Yararlanılmış Kaynak Kitaplar

- Atahan Paşayev, Ermenilerin Azerbaycan Halkına Karşı Toprak İddiaları, Soykırım ve Tehciri, XIX.-XX. yüzyıl, Bakü, 2008.

- Hoşgörü Toplumunda Ermeniler, Hazırlayanlar: Prof. Dr. Metin Hülagü, Yrd. Doç. Dr. Süleyman Demirci, Yrd. Doç. Dr. Şakir Batman, Yrd. Doç. Dr. Gülbadi Alan, Erciyes Üniversitesi Yay.

- Atahan Paşayev, Açılmamış Sayfaların İzinde, Bakü, 2001.

- T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Belgelerinde Ermenilerin Sevk ve İskânı, Ankara, 2007.

- Rusya Devlet Askeri- Tarihi Arşivleri Kılavuz / 4 cilt (Rusça), Moskova, 2007.

-Ermenilerin Soykırımı (Türkiye’nin Sorumluluğu ve Dünya Kamuoyunun Görevleri) Belgeler ve Açıklamalar/ 3 cilt, Moskova, 2007.

- Kuba, Nisan- Mayıs 1918 Müslüman Katliamı Belgeleri, Hazırlayan: Dr. Solmaz Rüstemova Tohidi, Bakü, 2010.

- Bakü Mart 1918 Azerbaycan Türklerinin Katliam Belgeleri, Hazırlayan: Dr. Solmaz Rüstemova Tohidi, Bakü, 2009.

- Avrupa Azerbaycan Cemiyeti, Kafkas’ta Ermeni Meselesi, Rusya Arşiv Senetleri ve Neşirleri Üzerine/ 3 cilt.

- Aygün Hasanoglu, Ermeni Sendromu, Bakü, 2007.

- Ovannes Kaçaznuni, Taşnak Partisinin Yapacağı Bir şey Yok (1923 Parti Konferansına Rapor), Kaynak Yayınları, 2005.

- Genelkurmay Başkanlığı Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri 1914- 1918, Genelkurmay ATA-SE ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları/ 7 Cilt. Ankara, 2005.

- Sorularla Ermeni Meselesi, hazırlayanlar: Prof. Dr. Ahmed Akagündüz, Doç. Dr. Said Öztürk, Dr. Recep Kara, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2008.

- Samuel E. Weems, Ermenistan Terörist “Hıristiyan” Ülkenin Sırları, İleri Yayınları, İstanbul, 2006.

- Nurşen Mazıcı, Uluslararası Rekabette Ermeni Sorununun Kökeni, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2007.

- L. M. Bolhovitinov, 11 Aralık 1915 tarihli Resmi Ermeni Raporu, Hazırlayan: Mehmet Perinçek, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2010.

- Ömer Altıntop, Kıyamet 1915- Geçmişten Günümüze Ermeni Meselesi, My Kitap, İstanbul, 2011.

- Levon Panos Dabağyan, Emperyalistler Kısacasında Ermeni Tehciri, IQ Kültür Sanat, 2007.

- Berna Türkdöğün, 1915’ten Günümüze Tehcir, IQ Kültür Sanat, İstanbul, 2006.

- Ganire Paşayeva, Havva Memmetova, Hocalı Soykırımı: Tanıkların Dilinden, Bakü, 2011.